

Nitel Araştırmalarda Sorunlar: Seçilmiş Makalelerin Eleştirel Bir İncelemesi ve Bazı Öneriler

Recai COŞKUN¹

Nitel Araştırmalarda Sorunlar: Seçilmiş Makalelerin Eleştirel Bir İncelemesi ve Bazı Öneriler

Problems in Qualitative Research: A Critical Examination of Selected Articles and Some Recommendations

Öz

Araştırma nitel yöntemle yürütülmüş makalelerde belirlenen kalite sorunları ele alınmaktadır. Seçilen 27 makale kavramsal tutarlılık, konu-yöntem uyumu, araştırma deseni, güvenvericilik, örneklem, veri ve çözümleme teknikleri bakımından incelenmiştir. Bulgular makalelerde kavramsal tutarsızlıkların yaygınlığına, benimsenen yöntem ve tekniklerin gerekçelendirilmesindeki eksikliklere, verilerin genelde yarı-yapılandırılmış görüşmelerle sınırlı oluşuna işaret etmektedir. İşletilen araştırma süreçleri hakkında verilen bilgilerin eksikliği ve şeffaf olunmaması araştırmaların güvenvericiliklerini azaltmaktadır. Verilerin çözümlenmesinde doğrudan alıntı tekniğinin benimsenmesi nitel araştırmanın talep ettiği olguya ilişkin örüntülerin ve işleyişlerin saptanmasını güçleştirmekte; incelenen olgunun bağlamını anlamayı olanaksızlaştırmaktadır. Araştırma, nitel yöntemin daha güçlü bir seçenek olabilmesi daha fazla eleştirel incelemelere, daha tutarlı bir dile ve daha zengin verilerle şeffaf biçimde yürütülmüş çalışmalara gerek olduğunu vurgulamaktadır.

Abstract

This research discusses the quality problems identified in the articles conducted with the qualitative method. 27 selected articles were examined in terms of conceptual consistency, subject-method compatibility, research pattern, trustworthiness, sampling, data collection and analysis techniques. The findings indicate the prevalence of conceptual inconsistencies in the articles, the lack of justification for the methods and techniques adopted, and the data being generally limited to semi-structured interviews. The lack of information and transparency about the research processes carried out lessens the trustworthiness of the research. The adoption of direct quoting technique in the analysis of data makes it difficult to detect patterns and the mechanisms of the phenomena and its context under study. The research highlights the need for more critical scrutiny, a more coherent language, and more transparently conducted studies with richer data for the qualitative method to be a stronger option.

Anahtar Kelimeler: Nitel Yöntem, Nitel Araştırma, Yöntemsel Sorunlar, Güvenvericilik

Keywords: Qualitative Method, Qualitative Research, Methodical Problems, Trustworthiness

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

1. Giriş

Son dönemlerde pozitivist yapılan eleştiri ve itirazlara bağlı olarak yöntemsel arayışlar yoğunlaşmakta ve nitel yöntemle yürütülen çalışmalarda artış gözükmektedir. Bu çerçevede öncelikli

¹ Prof. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, recai.coskun@bakircay.edu.tr, Yazar ORCID bilgisi: <https://orcid.org/0000-0002-5200-6098>

olarak bilime konu edilebilecek olguların neler olduğu ve bilimsel bilginin nasıl üretilmesi gerektiği sorularına cevap aranmaktadır. Sosyal olguların bilimin konusu olabilirliğine ilişkin zorlu tartışmaların kökeninde bilim felsefesine konu olan çok sayıda varlıkbilimsel, bilgibilimsel ve yöntembilimsel düzeydeki ikilikler yatmaktadır (Burrell ve Morgan, 1979; Yıldırım, 1998; Keat ve Urry, 2001; Rosenberg, 2014; Benton ve Craib, 2018; Moses ve Knutsen, 2020). Gerçekçilik-nominalizm, pozitivism-yorumlamacılık, nesnellik-öznel, genellik-özgülük, açıklama-anlama, tekil-tümel gibi ikilikler yöntemsel düzeyde nicel ile nitel yöntem ayrımına indirgenirler. Bu nedenle ki alandaki hemen her ders kitabı bu yöntemsel ayrımın felsefi dayanaklarını ortaya koyma gereği duyarlar (örneğin Geray, 2006:65; Güler, Halkacıoğlu ve Taşgın, 2015: 30; Yıldırım ve Şimşek, 2016:32-33; Kümbetoğlu, 2019:23). Bu aşamada konu doğa bilimlerinin mantığının toplumsal bilimlerde işleyip işlemeyeceği ve eğer işleyecekse bunun ilkelerinin ve konusunun ne olacağı sorusuna dönüşür. Zira doğanın bilimsel sorulara verdiği cevapların düzenliliği, toplumunkinden çok yüksektir (Ströker, 2005). Bu nedenle doğaya ilişkin genellemelere ve yasa benzeri ilkelere varmak, ardından da kestirimde bulunmak daha olanaklıdır. Oysa toplum doğanın gösterdiği düzenlilikleri göstermekten uzaktır. Dahası, toplum söz konusu olduğunda araştırmacı, hem girdisi hem de çıktısı olduğu bir sisteme soru sormaktadır. Bu da toplumsal araştırmayı ideoloji ve değer yüklü, öznel süreçlerle işletilen ve insanı da kuşatan yapıların baskıları altında gerçekleşen bir etkinliğe dönüştürür (Benton ve Craib, 2018: bl. 4 ve 5; Moses ve Knutsen, 2020: bl. 1). Toplumsal olanın altındaki örüntüleri açığa çıkarma etkinliği anlamında bilimsel araştırma yalnızca bağlam bağımlı ve anlam yüklü olarak ele alınabilir. İşte yorumlamacılık ve onun varsayımlarına göre biçimlenen nitel yöntemler bu koşullar altında ayrı bir araştırma seçeneği oluşturmaktadır.

Nitel yöntem yerine yöntemler denmesinin nedeni onun “şemsiye bir kavram” olması (Yıldırım ve Şimşek, 2016:40) ve hatta ülkeden ülkeye kendine özgülük göstermesidir (Flick, 2009: 1. ve 2. bölümler). Bu durum tanımlama konusunda da sorun yaratır. Örneğin Güler vd. (2015:39) nitel araştırma için “bir tür veri toplama yöntemi ya da yaklaşımı olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşım/yöntem içerisinde insanların algılarının, deneyimlerinin ve tutumlarının derin bir şekilde incelenmesi yatmaktadır” demektedirler. Doğrusu bu tanıma nitel yöntemi bir veri toplama etkinliğine indirgemesi; yaklaşım ile yöntemi eşdeğer görmesi ve nitel yöntem ile araştırılabilecek olguları insan algı, deneyim ve tutumları ile sınırlaması bakımlarından itiraz edilebilir. Öte yandan Yıldırım ve Şimşek (2016:41) nitel araştırmayı “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamaktadırlar. Bu tanım kapsayıcı olmakla birlikte “nitel bir sürecin izlenmesi” ifadesi de açıklanmaya muhtaçtır. Yine “algı” ile olayların “doğal ortamda ve gerçekçi bir biçimde ortaya konması” ifadesi de sorunlu gözükmektedir. Zira algı, olgunun bireysel izlenimlere indirgenmiş, öznel tercümelerden öte bir anlama sunamaz. O halde “olayları gerçekçi biçimde” algı üzerinden anlamak ne denli mümkün olabilir? Bu nedenle bu çalışmada nitel araştırmayı “nitel olarak tasarlanan ve yürütülen bilimsel etkinlik” olarak tanımlamanın uygun olacağını düşünüyoruz. Burada tasarım kavramı konunun belirlenmesi aşamasından araştırma sürecinin sonlandırılmasında kadar yorumlamacı mantıkla yürütülmüş bir çalışma anlamına gelmektedir (Flick, 2007; Yin, 2011). Bu durumda nitel bir araştırmada şu özelliklerin bulunması beklenir: (i) araştırma konusu olarak birey, toplum ve kurumlara ilişkin olguları ele alır; (ii) verileri sayısallaştırmak yerine örüntüleri açığa çıkarmak üzerinden çözümler; (iii) bağlam ile olgu etkileşimini ihmal etmeden odaklandığı olgulara dair örtük ilişki, işleyiş ve anlamları arar ve yorumlar; (iv) araştırılan olguya uygun araştırma desenini benimser; (v) araştırmanın kalitesini güvenvericilik ile teminat altına alır; istatistiksel genelleme yerine analitik genellemeyi önceler.

Bu tartışma gösteriyor ki nitel araştırmaya ilişkin her tanım yeni tartışmaları beraberinde getirmektedir. Ancak burada başka bir sorun daha vardır. Yazında nitel yöntemle ilişkin kavramların kullanımında tutarlılık ihmal edilmekte ve kimi durumlarda nicel yöntemin kavramları geçişken biçimde

kullanılmaktadır. Bu da kitap ve makalelerde kavramsal tutarsızlıklara neden olmaktadır. Dahası, İngilizceden Türkçeye çevirilerde de dil birliği sağlanmış değildir.² Bütün bunlar ortak bir dil oluşturmayı güçleştirmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın birincil amacı tanım ve kavramlar konusunda yaşanan bu sorunlara dikkat çekmek ve bazı önerilerde bulunmaktır. Bunun için öncelikle nitel araştırmalara yönelik kavramsal bir çerçeve önerilecektir³.

Çalışmanın ikinci amacı ise nitel araştırmalarda görülen sorunları saptamak ve akademik topluluğun dikkatine sunmaktır. Bu sorunların hangi koşullarda oluştuğu sorusu ancak bağlamın betimlenmesiyle ve muhatapların görüşleriyle kısmen yanıt bulabilmektedir. Ancak incelemeye konu makale sahipleri ile ayrıntılı görüşme imkânı oluşmamıştır⁴. O nedenle çıkarımlar yalnızca makaleler üzerinden yapılacak ve her bir makale nitel yönetime uygunluğu bakımından incelenecektir.

2. Türkiye’de Nitel Araştırmaların Görünümü

Türkçe yazında nitel araştırmaları konu edinen çalışmaların bir kısmı nitel araştırmacının bilim mantığına ilişkin önerilerle ilgilidir. Örneğin Yaşar (2018), nitel araştırmalara getirilen eleştirilerin kökeninde pozitivist bilim anlayışından kaynaklı yargıların bulunduğunu, oysa onun yorumlamacı bilim anlayışından beslendiği için standardize bilimsellik reçetelerinin üretilmeyeceğini belirtmektedir. Karataş (2017) ise yine pozitivist-yorumlamacı ve açıklama-anlama ikiliklerinden hareketle olgu-bağlam ilişkisinin kaçınılmaz olarak nitel araştırmaların yükselişini hızlandırdığını söylemektedir⁵.

Kimi çalışmalarda nitel araştırmaya ilişkin tamamen “kitabî” bilgiler verilmekle yetinildiği görülmektedir. Örneğin Tavşancıl-Tarkun (2000) makalesinin başlığını “nitel araştırmalar” koymuş ve içerik olarak da tamamen tanımlamalar ile yetinmiştir. Benzeri biçimde, Baltacı (2019) da içeriği ve literatürü zengin çalışmasında nitel araştırma ile ilgili tanımlamalara yer vermekle yetinmiştir. Ancak Ergün (2018) örneğindeki gibi kimi yazarların nitel yöntemi tartışırken kavramlara hak ettikleri özeni göstermemeleri ve tartışmayı gevşek önermeler ile yürütmeleri alanda sıkça görülen sorunlardandır. Yine Koca’nın (2017) betimleyici çalışması, spor bilimlerine nitel araştırmayı bir yöntem seçeneği olarak sunma çabası bakımından önemli olmakla birlikte kavramsal savruluklar çalışmanın değerini gölgelemektedir. Kendisi aynı sayfada (s.33) paradigma, epistemoloji, yöntem, yaklaşım kavramlarını geçişken olarak kullanmaktadır. Bu soruna bir diğer örnek olarak Çalışkan’ın (2019: 221) “Bu çalışmada, ... istatistikî veriler sunulmak suretiyle, şiddet ve cinayet olgusuna yönelik nitel değerlendirmeler yapılmıştır” benzeri ifadeleri verilebilir. Yazar “istatistikî veriler ile nasıl nitel bir değerlendirme yapılabileceğini” sorgulama gereğini duymamıştır. Yine Güler’in (2005) “toplumsal bilim araştırmaları

² Örneğin “Grounded Theory”, “Case Study Research” gibi nitel desenlerin çevirileri konusunda ayrılıklar görülmektedir. Kimileri “Durum Çalışması” (örneğin Çepni vd., 2018) demeyi tercih ederken kimileri Vak’a Çalışması (örneğin, Süleymanoğlu-Kürüm, 2021), kimileri Örnek Olay Çalışması (örneğin Ekber ve Mirzayeve, 2016; Şeker, 2021) kimileri Durum (Örnek Olay) Çalışması (örneğin Yıldırım ve Şimşek, 2016) hatta kimileri de (örneğin Kurar vd., 2015; 138) hepsini birden kullanmayı tercih etmektedirler. Yine “Grounded Theory” karşılığı olarak çoğunlukla “gömülü kuram/teori” denmesine karşılık “temellendirilmiş kuram/teori” diyenler de çoktur. Son olarak Baş ve Akturan (2017) gibi kimi yazarlar “Alt Teori” demeyi uygun bulmuşlardır.

³ Yazında nitel araştırmayı konumlandırırken onu nicel araştırma ile karşılaştırmak ve niteli ancak nicel ile nispet ederek anlatma yolu benimsenmektedir. Yukarıda atıfta bulunulan ders kitaplarının hepsinde bu karşılaştırma gereksinimi duyulmuştur. Bu durum kavramsal karmaşaya neden olduğu (Özdemir, 2010:325) gibi nitel araştırmayı da algısal olarak nicelin yardımcı konumuna indirgemektedir. Oysa bu çalışmada nitel araştırmacının salt kendisi olarak tartışılması ve konumlandırılması gereğine dikkat çekilmesi hedeflenmektedir.

⁴ E-posta yolu ile iletişime geçilmeye çalışılan yazarlardan üçü dışında talebe karşılık veren olmamış; bunlardan gelen açıklamalar da yeterince zengin olmadığı için bu çalışmada kullanılmamıştır.

⁵ Ulusal ve uluslararası yazında nitel araştırmalarda bir artış olduğu doğrudur, ancak aynı artış nicel araştırmalar için de geçerlidir. Zira üniversite gerçek anlamda evrensel bir kuruma dönüşmüştür ve dünya genelinde araştırmacı, araştırma ve bunların yayınlanacağı dergi sayısında büyük bir artış söz konusudur.

nitel olmalıdır” yargısı ile yürüttüğü çalışması, yöntemsel çeşitlilik arayışını tersinden reddeden bir tutuma denk gelir.

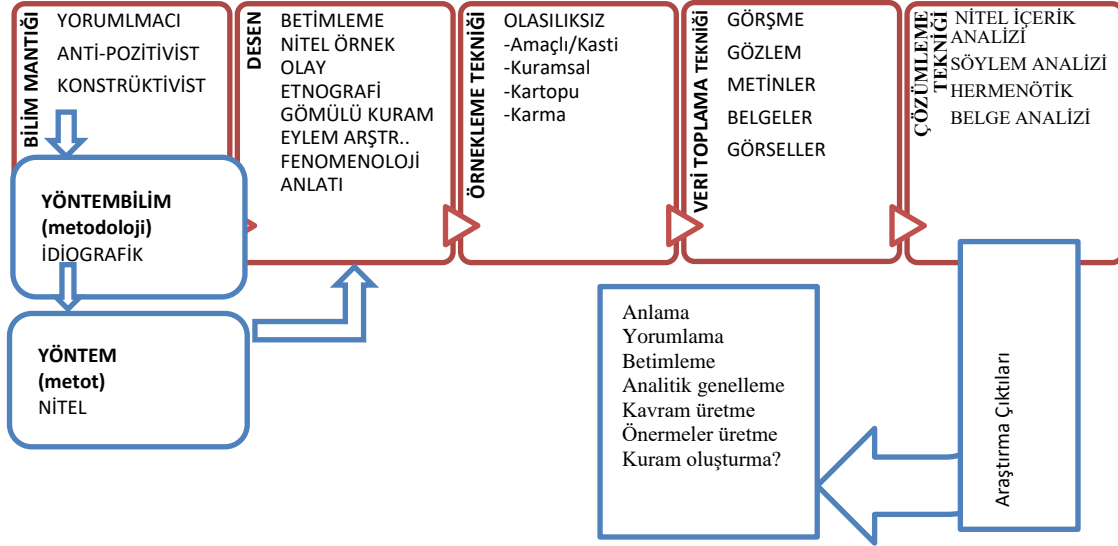
Kimi yazarlar ise nitel araştırma ile yürütülen çalışmalardaki sorunlara odaklanmıştır. Şener ve arkadaşları (2017) “geçerlik ve güvenilirlik” üzerinden nitel makalelerin kalite kaygısının başlangıçta düşük iken son zamanlarda giderek arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Bunu olumlu bir gelişme olarak değerlendirmek mümkündür. Zira nitel çalışmaların güvenvericilik sorunu ancak son birkaç yıldır Türk akademisyenlerin gündemine girmeye başlamıştır. Güloğlu (2021) da göçmenleri konu eden nitel araştırmalarda çok sayıda sorunu tespit etmiştir. Nitel araştırmalarda etik sorununa dikkat çekmesi bakımında Künüroğlu’nun (2020) çalışması da alana bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Literatürde belli nitel araştırma desenlerine odaklanan çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak söylemek gerekir ki bunlar çoğunlukla ders kitabı mantığı ve içeriği ile yürütüldüğünden tanımlama düzeyinde kalmıştır. Yine de her bir desen için başvurulabilecek betimsel/derleme çalışmaların olması, muhtemel görgül araştırmalara zemin hazırlamaları bakımından yararlıdır. Örneğin, Çarpar (2020) çalışmasında çok kitabi düzeyde de olsa fenomenolojik ve etnografik araştırmanın mahiyeti hakkında bilgi vermiştir. Buna benzer bir çalışma Aydın (2018) tarafından yürütülen “nitel araştırma yöntemleri: etnoloji” başlıklı makaledir. Ancak yazar ne yazık ki toplulukların materyal kültür, dil, ahlak, toplumsal kurumlar gibi özellikler bakımından birbirlerinden nasıl ayrıştıklarını inceleyen bir disiplin olarak etnoloji ile bir araştırma deseni olarak bünyesinde araştırma tasarımı, analitik araçlar, kuramsal yaklaşımlar bulunduran etnografik araştırmayı birbirine karıştırmaktadır. Araştırmacıların bir yöntem yahut desene ilişkin yazarken alana ve kavramlara yeterince hâkim olmaları beklenir. Can ve Himmetoğlu (2021) ise Gömülü Kurama ve Türkiye’de uygulanışına ilişkin değerlendirmeler yaparken, Özsoy ve Çetinkaya (2014) bu kuramın özellikle hemşirelik alanında nasıl kullanılabileceğini ve hangi yöntemsel yanlışlardan nasıl kaçınılacağını tartışmışlardır. Uğuz-Arsu ve Tekindal (2021) ise nitel desen olarak “anlatı araştırmasını” ele aldıkları çalışmalarında yararlı bir kavramsal çerçeve ve literatür incelemesi sunmaktadırlar. Çalışma bir derleme olduğu için anlatı araştırmalarının pratiğine ilişkin bulgu içermemektedir. Benzeri bir bakış açısıyla, Süleymanoğlu-Kürüm (2021) Uluslararası ilişkiler alanında “Nitel Vak’a Çalışmasının” kullanılabilirliğini ve özen gösterilmesi gereken noktaları ele almıştır.

Son olarak, alanı biçimlendirmedeki belirleyici rollerinden hareketle Türkçe nitel yöntem ders kitapları ile ilgili bazı değerlendirmeler yapılabilir. Bunlardan bazılarında çokça hata, eksiklik, anlaşılmazlık ve kavramsal tutarsızlık görülmektedir (Coşkun, 2019a). Bu ve benzeri nedenlerden dolayı yöntem kitapları özellikle doktora çalışması yapan öğrencilerin gereksinimlerini ve beklentilerini karşılamaktan uzaktırlar (Öztürk ve Çitçi, 2017). Yine kolektif kitaplarda kimi bölüm yazarlarının konuya yeterince hâkim olmaması; kitapta dil ve içerik bütünlüğü sağlanamaması gibi sorunlar görülmektedir. Baş ve Akturan’ın (2017) kitabı bu sorunların çokça görüldüğü kitaplara örnektir. Araştırma tekniklerine odaklı olsa da Kümbetoğlu (2019) gibi dil ve kurgu bakımından daha özenli kitaplarının olduğunu da söylemek gerekir. Ancak bu eserde araştırma desenlerine ilişkin bilgiler yeterli olmadığı gibi dil yer yer niceli ve pozitivist mantığı çağrıştırmaktadır. Son yıllarda çok sayıda çeviri kitabın da yayımlandığı görülmektedir (örneğin Berg ve Lune, 2019; Creswell, 2021). Bunların nitel araştırmaların kalitesini artırıcı etkileri olması beklenebilir. Ayrıca, yöntem kitaplarındaki bilim felsefesi ile ilgili tartışmaların sığ bir pozitivist-yorumlamacı ikiliği ve karşılaştırmasından öteye geçmediğini iddia eden araştırmacılara (örneğin Keskin, 2017) da hak verilmelidir. Son olarak yazında Türkçe nitel araştırmalara ilişkin genel eleştiri ve önerilerde bulunulmakla birlikte (örneğin Coşkun, 2019b; Ertugay, 2019; Yaşar, 2018) bunları bütüncül bir bakış açısıyla yöntemsel eleştiriye tabi tutacak araştırmalara gerek vardır. Bu çalışma nitel araştırmalarda görülen sorunları bütünsel olarak ele alarak bu boşluğu gidermeye yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir.

3. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Bu çalışmanın alana yapmak istediği katkılardan birisi nitel araştırma için kavramsal bir çerçeve sunmaktır. Çizim 1’de önerilen çerçeve yukarıda yapılan bilimsel araştırma tanımıyla da uyumludur. Çalışma boyunca bu çerçeveye bağlı kalınacaktır.

Çizim 1: Nitel araştırmalar için bir kavramsal çerçeve önerisi

Çizim 1’de görüldüğü üzere bir “bilim mantığından” söz etmek için öncelikle bilim felsefesinin geniş bir kısmını oluşturan varlıkbilimsel ve bilgebilimsel tartışmalara (Keat ve Urry, 2001) girmek gerekir ki bu konu bu çalışmanın amacı ve hacmini aşar. Ancak nitel araştırmanın yaslandığı bilim mantığının varlıkbilimsel ve bilgebilimsel varsayımlarına göre varlığın, özellikle de toplumsal yapıların insan zihninden bağımsız olgular olamayacağı; bilgikuramsal bakımdan ise bilmenin zihinsel ve bilişsel süreçlerin öznelliğine bulanmış ve değer yüklü “anlamalar” ve “yorumlamalar” içerdiği söylenebilir (Burrell ve Morgan, 1979; Benton ve Craib, 2018; Moses ve Knutsen, 2020). Yöntembilimsel bakımdan ise nitel araştırma pozitivizmin (bilimcilik yahut natüralizm de denmektedir, bakınız, Moses ve Knutsen, 2016:14) sıkı kural koyucu tavrını reddeder ve düzenlilikler ve genellemeler aramak yerine kendine özgünlüklerin gömük örüntü, ilişki ve işleyişleri açığa çıkarmaya, onları bağlamları içinde anlamaya ve yorumlamaya çalışır. Bu tek olana veya kendine özgü olana odaklanma, idiografik arayışı zorunlu kılar. İdiografik anlayış toplumsal alanda genel norm, kural, yasa benzeri ilkelerin imkânsızlığını öne sürer ve olguları kendilerine özgünlükleri ile bilimsel araştırmaya konu eder (Gulbenkian Komisyonu, 2011: bl1; Hammersley, 1989:27). Bu yöntembilimsel anlayışın yöntemsel uzantısı olarak nitel araştırmalar bilimsel etkinliğin anlam, yorum, kendine özgünlük ve sınırlı düzeyde başka alanlara aktarılabilirlik özellikleri taşıdığı kabul edilir. Bu yöntem altında etnografi, fenomenoloji, gömülü kuram, anlatı araştırması, betimleme gibi farklı araştırma desenlerine başvurulabilir. Konu örnekleme, veri toplamaya ve veri çözümlenmeye geldiğinde belli tekniklerden söz edilebilir: Amaçlı örnekleme tekniği, yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği, içerik analizi tekniği gibi. Bu araştırmada önerilen bu kavramsal çerçeveye bağlı kalınacaktır.

4. Araştırmanın Tasarımı

Nitel araştırmalarda “tasarım” konusu tartışmalıdır. Flick’in (2007: 35-37) ve Yin’in (2011:75-78) ayrıntılı biçimde ele aldığı üzere, bu türden çalışmaların tasarım kaygısı gözetilmeden

yürütülebileceğini iddia edenler olduğu gibi, iyi bir tasarımın gerekliliğini savunanlar da vardır. Yine Flick'e (2007: 39, şekil 4.2) göre tasarım, bir konunun ilgilenilmeye değer bulunmasından araştırmacının epistemik dayanaklarına; araştırma sorularından, bunların cevaplanması için kullanılacak araştırma deseni ve sürecine ilişkin ayrıntıları içerir. Dolayısıyla tasarım, özü itibarıyla "araştırmanın nasıl planlandığı, yürütüldüğü ve sonuçlandırıldığını" (Flick, 2007: 38) kapsayan açıklamalar setidir. Benzeri biçimde Yin (2011:75-76) tasarımı, araştırmanın mantığı olarak ele alır. Buna göre tasarım, araştırma soruları arasındaki bağlantılar kurulmasını; gerek duyulan verilerin ve bunların hangi yolla çözümlenmesi durumunda elde edilen bulguların araştırma sorularına cevap verebileceğinin belirlenmesini içeren süreçlerdir. Bu tanımlamalar esasen her çalışmanın açıkça dile getirilmiş yahut getirilmemiş; planlanmış yahut akışında gerçekleşmiş bir tasarımı olduğunu göstermektedir. Burada önemli olan, tasarımın merkezindeki araştırma sorularının anlamlı olup olmadığı ve araştırma sürecinin bu sorulara cevap bulmayı mümkün kılıp kılmadığıdır. Bu araştırma planlanmış bir tasarımla yürütülmüştür. Tercih edilen yöntem niteldir. Bu yolla, bilimsel araştırmalar olarak makalelerin nicel görünüşleri yerine niteliksel özellikleri üzerinde ayrıntılı biçimde durmak, hangi alanlarda ne tür sorunlar görüldüğünü ve bunlar için neler yapılabileceğine dair önerilerde bulunmak mümkün olacaktır.

Yukarıda söz edildiği üzere araştırmanın malzemelerini sosyal bilimler alanında yapılmış bilimsel makaleler oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışma deseni olarak "belge çözümleme" benimsenmiştir. Yalnızca belgelerden yararlanılarak yürütülen araştırmalar için Bohnsack (2014) "dokümanter metot" adlandırmasını kullanmıştır. Bize göre burada yöntem yerine "veri edinme, çözümleme ve çıkarımlarda bulunma" süreçlerini kapsaması bakımından metot yerine desen denmesi daha uygundur. Lincoln ve Guba da (2013:107) belge çözümleme için "desen" demeyi uygun bulurlar. Dolayısıyla bu araştırma belgeler olarak makaleler üzerinden yürütüldüğü için "belge çözümleme" olarak adlandırılabilir. Benzeri biçimde Bowen (2009) de belge çözümlemenin basılı ve elektronik belgeleri veri olarak kullanan nitel araştırma desenlerinden biri olduğunu söylemektedir. Ancak belge çözümlemenin mutlaka nitel olarak gerçekleştirilmesi zorunlu değildir, hatta bunlar nitel oldukları nispete sıkça sayısallaştırılır ve nicel analizlere konu edilirler (Duverger, 2014:160-170). Belge çözümleme sadece veri toplamakla sınırlı değildir, verinin çözümlenmesi, anlamların ortaya çıkarılması ve yorumlanması süreçlerini de kapsar. Örneğin Yıldırım ve Şimşek (2016:194-200) doküman incelemesinde dokümanlara ulaşma, özgünlüğü kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanma olmak üzere beş aşamadan söz etmektedir. Çözümleme sürecinde verilerin araştırma amacına ve sorusuna uygun biçimde sınıflandırılması yahut boyutlandırılması anlamında nitel içerik analizi kullanılabileceği gibi, çözümlemelerden hareketle kategoriler oluşturmak anlamında tematik çözümleme de yapılabilir (Duverger, 2014: 165-170). Burada bir makalenin kalitesinin göstergeleri olarak benimsenen boyutlar daha önceden belirlenmiş ve belgeler bunlar dikkate alınarak incelenmiştir.

Belge çözümlemenin bir üstünlüğü tipik bir içerik analizinden farklı olarak daha geniş alıntılara hatta bütün bir pasajın alıntılanmasına elverişli olmasıdır (Bowen, 2009: 7). Dolayısıyla çözümlemeler sözelimi Gömülü Kuramdaki gibi çok sıkı örtük örüntü arayışı gibi değil, daha gevşek ve çoğunlukla alıntılar yoluyla yapılır. Çıkarımlar ve yorumlar da o denli geniş tutulurlar (Vaismoradi, Turunen ve Bondas, 2013: 399). Çözümleme esnasında araştırmacı belgelerin gerçekte neler söylediklerini aşikâr etmek üzere metni başlık ve alt başlıklar biçiminde yapılandırır. Çözümlemeler sonrasında araştırmacı metinden ne anladığını yansıtan yorumlarda bulunur (Bohnsack, 2014: 225). Neticede her belge incelenen tarafından bir yoruma tabi tutulur ve her zaman belli bir öznellik riski taşır (Duverger, 2014:152). Ancak belge çözümleme sadece belgelerin ne dediğiyle sınırlı değildir, ne demedikleriyle de aynı düzeyde ilgilidir (Rapley, 2007:111). Bu nedenle, bu araştırmada da incelenen makalelerde nelerin ihmal edildiği de dikkate alınacaktır.

4.1. İncelenecek Makalelerin Belirlenmesi

Araştırma, 2015 ile 2021 yıllarında “dergipark.gov.tr” sitesinde sosyal bilimler alanında yayınlanmış araştırma makaleleri arasından altta belirtilen ölçütler gözetilerek seçilen makaleler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çıkarımları bu çalışmalara teşmil edilebilir. Taramayı 2015 yılından başlatmamızın bir gerekçesi bundan önceki yıllarda önerdiğimiz ölçütlere sahip makale sayısının kısıtlı olmasıdır⁶. Makale seçiminde şu ölçütler gözetilmiştir:

- Başlığında “nitel” sözcüğünün geçmesi⁷: Bunun, yazarların çalışmalarının nitel yönetime sahip olduğunu özellikle vurgulama isteğini yansıttığı değerlendirilmiştir.
- Araştırma makalesi olması: Bu çalışmanın sorunsalını “nitel araştırmalarda görülen nitelik sorunları” oluşturduğu için bu ölçüte gerek duyulmuştur.
- Sosyal bilimlerin farklı disiplinlerini temsil etmesi⁸: Disipliner bakımdan çeşitlilik amaçlandığı için belirlenmiştir.
- Farklı nitel desenler kullanılması⁹: Araştırma deseni bakımından çeşitlilik amaçlandığı için belirlenmiştir.
- Makalenin yazarlarından birinin en az Doktora derecesine sahip olması: Bu ölçüte bilimsel araştırma yetisinde Dr. Derecesinin belirleyiciliği (Jegade, 2021: bl.13) dikkate alınarak oluşturulmuştur.

İncelemeye konu edilecek makaleler amaçlı örnekleme tekniklerinden maksimum çeşitlilik (Patton, 2015: 105) kullanılarak belirlenmiş 27 araştırma makalesinden oluşmaktadır. Bu sayı hem dâhil etme/hariç tutma ölçütlerini hem de çeşitliliği karşılayacak yeterlidir (Boddy, 2016). Araştırmacı ile makale sahipleri arasından herhangi bir çıkar çatışması olmamasına dikkat edilmiştir.

Çizelge 1. İncelenecek makalelerin belirlenmesi*

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Başlığında “nitel” geçen makale	35	64	94	125	162	201	258
İncelemeye konu edilen makale	2	3	3	6	5	4	4

* Tarama en son 4.01.2022 tarihinde yapılmıştır.

⁶ Dergipark.org.tr sayfasında “makale başlığında nitel kelimesinin geçmesi” ve “araştırma makalesi” olması ölçütleriyle yapılan taramada 2010’da 3, 2011’de 3, 2012’de 1, 2013’te 7 ve 2014’te 7 makalenin bu ölçütleri karşıladığı görüldü. Bunlardan da bazıları esasen araştırma makalesi niteliği taşıyor; kimi nitel-niceli birlikte yürütüyordu; kimi diğer ölçütleri karşılamıyordu. Geri kalanların çoğunlukla eğitim alanında olduğu saptandığı için sosyal bilim alanlarını temsil sorunu oluşuyordu. Bu nedenle makale seçimlerinin başlangıç yılı olarak 2015 alınmıştır.

⁷ Makale başlıklarının çalışmanın bütünü temsil eden ve yazarın öne çıkarmayı arzuladığı kelimeleri içermesi beklenir (Tullu, 2019). Anahtar kelimelerin her birinin çalışmanın belli kısımlarını, başlığın ise bütünü temsil etmesi beklenir. Bu nedenle başlıkta “nitel” geçmesi, yazarın çalışmasının o yönünü öne çıkarma isteği olarak varsayılmıştır.

⁸ Dergipark.org.tr’de yapılan ön taramalarda nitel araştırmaların önce eğitim, ardından sağlık bilimleri alanlarında yoğunlaştığı görüldü. Bu nedenle işletme, siyaset bilimi, ilahiyat, psikoloji ve sosyoloji gibi diğer bilim dallarının temsil edilmesi için bu ölçüte başvuruldu.

⁹ Nitel araştırmalarda desenler (örneğin gömülü kuram, fenomenoloji, örnek olay) yalnız araştırma olguları bakımından değil, tasarımları ve talep ettikleri önkoşullar (örneğin düşünümsellik, üçgenleme, veri zenginliği ve çeşitliliği) bakımından da birbirlerinden ayrılırlar. Bu nedenle farklı desenlerin temsili ölçütüne başvurulmuştur.

4.2. Araştırmanın Güvenvericiliği

Nitel araştırmaların belli bir nitelikte ve dizgesellikte yapıldığını güvence altına almak üzere değişik ölçütler geliştirilmekle birlikte bu konuda bir uzlaşmadan söz etmek henüz olanaklı değildir. Bu konuda en sistematik öneriyi Lincoln ve Guba (1985; 2013) yapmıştır. Yazarların “güvenvericilik” şemsiyesi altında önerdikleri kıstaslar dikkate alınarak bu araştırmanın niteliğinin güvence altına almak için yapılanlar Çizelge 2’de özetlenmiştir.

Çizelge 2. Güvenvericilik

Güvenvericilik Boyutu	Yapılanlar
İnandırıcılık (İçsel geçerlik)	Araştırmanın varlık gerekçesi ortaya konmuş, tasarımının her bir aşamasına ilişkin açıklamalar ve gerekçeler belirtilmiştir. Araştırma sürecinin her bir aşaması yazın ile bağlantısı kurularak, gerekçelendirilerek ve şeffaf biçimde izah edilmiştir.
Aktarılabirlik (Dışsal Geçerlik)	Aktarılabirliğin ilk yönü katılımcıların veya örnekleminin analitik genellemeye, yeterli zenginlikte veriye imkân tanınmasıdır. Literatürde benzeri çalışmalarda ortalama 12 katılımcı ile yetindiği belirlenmiştir (Boddy, 2016). Bu çalışmada 27 makale onların kalitesini yansıtabilecek bütün boyutlarıyla incelenmiştir. Makale sayısını çoğaltmak bulguları zenginleştirmeyecektir. Aktarılabirliğin ikinci yönü ise olguya ilişkin bulgu ve çıkarımların benzeri alanlara teşmil edilebilirliğidir. Seçilen makalelerden elde edilecek bulguların onlarla aynı bilimsel topluluğun ve dergi yönetimlerinin değerlendirme süreçlerinden geçen diğer makalelere de atfedilebileceği varsayılabilir.
İtimat edilirlık	Araştırmada ikincil veriler kullanılması, bunların kamuya açık olması, iddia ve çıkarımların doğrudan alıntılarla desteklenmesi dışsal etmenlerin süreci etkileme olasılığını azaltmıştır. İtimat edilirlık için beşi nitel yöntem dersi veren sekiz akademisyenden görüş, iki muhatap yazardan geribildirim alınmıştır.
Onanabilirlik	Yansızlık (nötrlük) için çıkarımlar defalarca gözden geçirilmiş, bilinçli öz-sorgulama ve özeleştiril yapılmış, dört farklı zamanda çalışmanın çıkarım ve değerlendirmeleri özeleştiril tabi tutulmuş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

5. Bulgular

Burada incelenen nitel araştırma makalelerinde görülen sorunlara ilişkin bulgulara yer verilecektir.

5.1. Makalelerin Adlandırılması, Konu ile Yöntem Uyumu ve Araştırmayı Nitel Yapan Özellik

Yazarların araştırmalarını nitelendirmek için birbirinden çok farklı adlandırmaları benimsedikleri Çizelge 3’te gösterilmektedir. Bunlardan “nitel yöntem, nitel araştırma, nitel yaklaşım” denmesi anlaşılabilir bir durumdur. Ancak kimi yazarların “nitel görüşme uygulaması”, “nitel bakış” yahut “nitel değerlendirme” benzeri adlandırmalarının belirsiz yahut özensiz olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bu adlandırma çeşitliliğinin alanın dilse anlamda olgunlaşmadığına ve ortak bir disiplin dili kuramadığına da yorulabilir.

Çizelge 3. Makalelerin adlandırılması

<i>Makalelerin nitel yöntemle yürütülmesine ilişkin adlandırmalar</i>	
○ Nitel araştırma	○ Nitel çözümlenme
○ Nitel inceleme	○ Nitel araştırma örneği
○ Nitel analiz	○ Nitel yaklaşım
○ Nitel çalışma	○ Nitel araştırma yöntemi
○ Nitel değerlendirme	○ Nitel görüşme uygulaması
○ Nitel bakış	○ Nitel araştırma teknikleri
○ Nitel araştırma analiz tekniği	

Alta araştırılan konunun nitel araştırma için uygunluğuna göre incelenen makalelere ilişkin değerlendirme yapılmıştır. Bu noktada bir hatırlatma yapmak gerekir. Nitel yöntemin idiografik mantığı nedeniyle odağında tekil, kendine özgü, istisnai olgular vardır. Kişisel deneyimler, yaşam dünyası, bağlama özgülük, tekillik gibi olgulardan hareketle genel geçer ilkeler çıkarılamayacağı için bunların kendilerinin tekil olarak ne tür örüntülere, işleyişlere, içeriklere ve anlamlara sahip olduğuna odaklanılır. Bu yolla araştırılan olguyla sınırlı kalmak ve onu mümkün olduğunca zengin biçimde bağlamıyla bütünleşik ele almak anlamında analitik genelleme arayışı söz konusu olur. Yalnız burada araştırmaya konu olgunun, olayın yahut durumun istisnailiği ile araştırmacının gözlem olanağının azlığı karıştırılmamalıdır. Zira gözlem olanağının azlığı kötü araştırma tasarımının bir sonucu da olabilir. Bu nedenle araştırmacının mutlaka “*bu konuyu niçin nitel yöntemle araştırmalıyım?*” sorusuna güçlü bir cevap vermesi gerekir.

Çizelge 4. Araştırmalarda konu-yöntem uyumu

<i>Araştırma konusunun nitel yöntemle uygunluğu</i>	
<i>Uygun</i>	Bir başa çıkma değeri olarak “sabır” (Seyhan 2015); doğum sonrası annelik deneyimleri (Yılmaz, Bayar ve Esenay, 2018); GAP’ın 40 yılı (Bilgen 2018); bir yaşam deneyimi olarak işkoliklik (Yılan ve Özkanan, 2018); karı-koca hemşirelerin kariyer ortaklıkları (Şener, Kocaoğlu,, Baybek, ve Kıvrak, 2018), yabancılaşmayı (Kibaroglu ve Ersoy, 2019), göçmenlere ayrımcılığı (Sağlam, 2020), araştırma görevlisi olma deneyimini (Uğuz-Arsu Sunman, Oruç, ve Tekindal, 2020), kadın yönetici ve astların iş hayatlarında maruz kaldığı ayrımcılıkları (Kobal, 2021); çalışma hayatında farklılıkların yönetimini (Özçelik ve Doğan, 2021) ele alan çalışmaların araştırdıkları olgu bakımından nitel olmaları uygundur.
<i>Uygun Değil</i>	Yeni kamu yönetimi kavramlarının hükümet programlarında geçme sıklığı (Lamba, 2015); işletmelerin pazarlama faaliyetleri (Selvi ve Işık, 2015); bağımsız denetim firmalarının bulut bilişimi benimseme düzeyleri (Ciğer ve Kınay, 2018), hastanelerde bilgi güvenliği yönetimi (Baran ve Şener, 2019), etkinlik lojistiği (Çavuşgil-Köse ve Sağlam (2020), şehir hastanelerinin değerlendirilmesi (Gökkaya ve Erdem, 2021) konularının nitel yöntemle ele alınmaları gerekmediği açıktır. Bunlarda araştırmacıların yeterli gözlem sayısına ulaşamamaları nedeniyle araştırmalarını nitele evirdiklerine dair işaretler mevcuttur.
<i>Kısmen Uygun</i>	Algı (Koç, 2016; Demir ve Altunay-Şam, 2017; Küçükşen, 2017); imaj (Özbay-Özen ve Özbay, 2018); örgütsel sessizlik (Küçükler ve Kısa, 2016); bağlılık-performans ilişkisi (Sığırı, 2017) kentlilik bilinci (Erkul, Kanten, ve Seçtim, 2019); kadın girişimciliği ve sosyal sermaye (Toprakçı-Alp ve Aksoy, 2019) örgütsel sinizm (Kazançoğlu ve Ercan, 2019), iş yaşamında stres (Özmete ve Tahtacı, 2020), işveren markalaşması (Azizoğlu ve Şentürk, 2021) gibi konuların nicel karşılıkları da vardır. Zira algı, sessizlik, sinizm, imaj, stres gibi konularda ölçekler aracılığıyla nicel ölçümler yapılmaktadır. Eğer nitel yöntem kullanılacaksa, analitik derinliğe ulaşacak zenginlikte veriler gerekir ki araştırmalarda bu yoktur. Dahası, bu konular karma çalışmalar için de uygundur.

Burada bir noktaya daha değinmek gerekiyor. Araştırılan olgunun tekilliği, kendine yahut bağlama özgülüğü nitel araştırmalarda gözetilen bir koşuldur ancak yeter-koşul değildir. Bunun yanında araştırmacının tasarımının da bütünüyle nitel olması gerekir. Örneğin incelenen makalelerden bazılarında sadece “yarı biçimlendirilmiş görüşme” yoluyla veri toplandığı, kimilerinde de nitel

çözümleme yazılımı kullanıldığı için yazarlar çalışmalarını nitel araştırma olarak tanımlamışlardır. Oysa görüşme veya belgeler üzerinden pozitivist mantıkla ve nicel çalışmalar yürütmek mümkündür (Duverger, 2014; 65). Örneğin görüşmelerde kelimelerin, kavramların tekrarlanma sıklıkları; ifadelerin olumlu yahut olumsuz oluşları gibi “değişkenler” üzerinden genellemeci bir arayışla nicel çözümler yapmak mümkündür. Alttaki çizelgede yazarların nitel araştırma yaptıklarının arkasındaki gerekçeler gösterilmektedir.

Nitel bir çalışmaya niyetlenenlerin öncelikle “*katılımcı kısıtı olmasaydı bu çalışma yine nitel olarak tasarlanmalı mıydı?*” sorusunu cevaplandırmaları gerekir. Çizelge 5’te görüldüğü üzere, incelenen makalelerin bazılarında buna evet demek olanaksızdır. Öyle görülüyor ki araştırmacıların nitel yöntem tercihinde “az sayıda katılımcı” ile tek kerelik “yarı-yapılandırılmış görüşme” belirleyici etmenlerdendir. Bunlara yazılımlar yoluyla veri çözümleme de eklenebilir. Esasta bu etmenlerden hiçbirisinin bir çalışmayı nitel yapmak için tek başına güçlü bir gerekçe olamayacağı açıktır. Nitel yöntemin bir “tasarım bütünlüğü” gerektirdiğini, araştırmaya konu olgulara uygun desenler, araştırma birimleri, veri ve çözümleme teknikleri ile yürütülmesi zorunluluğunu dikkate aldığımızda, Çizelge 5’te de görüldüğü üzere araştırmaların tasarım ve desen yerine çok daha farklı nedenlerle “nitel” olarak adlandırıldıkları görülmektedir.

Çizelge 5. Makalelerin nitel olarak adlandırılma gerekçeleri

Araştırmayı yapan özellik	Örnekler
<i>Veri toplama aracı</i>	“Yarı yapılandırılmış görüşme/mülakat” (Ciğer ve Kınay, 2018; Toprakçı-Alp ve Aksoy, 2019; Yılan ve Özkanan, 2018; Kibaroglu ve Ersoy, 2019; Küçükşen, 2017); “derinlemesine mülakat” (Yılmaz vd., 2018) “odak grup” (Küçükler ve Kısa, 2016); “nitel araştırma analiz tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme” Çavuşgil-Köse ve Taşkın (2020); “Yüzyüze derinlemesine görüşme” (Özmete ve Tahtacı (2020); “telefon görüşmesi yapılmıştır” (Kobal, 2021); “odak grup görüşmesi” (Özçelik ve Sağlam, 2021); “nitel araştırmanın veri oluşturma, analiz teknikleri kullanılmıştır” (Azizoğlu ve Şentürk)
<i>Katılımcı sayısı azlığı</i>	(Selvi ve Işık, 2015; Küçükler ve Kısa, 2016; Ciğer ve Kınay, 2018; Yılan ve Özkanan, 2018; Baran ve Şener, 2019)
<i>Desen</i>	Fenomenoloji (Yılmaz vd., 2018; Özbay-Özen ve Özbay, 2018; Şener vd., 2018; Demir ve Altunay-Şam, 2017); “içsel durum analizi” (Baran ve Şener, 2019); “örnek olay” (Selvi ve Işık, 2015) “nitel araştırma tekniği” (Toprakçı-Alp ve Aksoy, 2019); “fenomenolojik tasarım; fenomenolojik çalışma” (Uğuz-Arsu vd. (2020); “tarama modeli” (Özçelik ve Sağlam, 2021) “şehir hastaneleri, fenomenoloji” (Gökkaya ve Erdem, 2021)
<i>Olgunun, bağlamın istisnailiği</i>	“Musibet deneyimi” (Seyhan, 2015); “GAP” (Bilgen, 2018); “Göçmenlere ayrımcılık” (Sağlam, 2020);
<i>Yarı deneysellik</i>	“Nitel çalışma türü olan yarı-deneysel” (Sıgır, 2017)
<i>Yazılım</i>	NVivo (Yılan ve Özkanan, 2018; Kazançoğlu ve Ercan, 2019); MAXQDA (Lamba, 2015; Erkul vd., 2019); Atlas.ti (Baran ve Şener, 2019); NVivo (Kobaş, 2021)
<i>Veri çözümleme</i>	“Nitel içerik analizi” (Toprakçı-Alp ve Aksoy, 2019); “araştırma yöntemi nitel veri analizi çalışmasıdır” (Kazançoğlu ve Ercan, 2019: 264); “betimsel analiz tekniği” (Özmete ve Tahtacı (2020)

Bu konuda kavramsal tutarsızlıklara ve özensizliklere de rastlanmaktadır. Örneğin, Küçükler ve Kısa (2016: 524) çalışmayı nitel yapan şey için aynı sayfanın (s.524) bir yerinde odak grup, diğerinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği demekteler. Kazançoğlu ve Ercan’ın (2019: 264) “araştırma yöntemi nitel veri analizi çalışmasıdır” ifadesi yahut Azizoğlu ve Şentürk’ün (2021:244) “nitel araştırmanın veri oluşturma, analiz teknikleri kullanılmıştır” ifadesi de sorunludur. Özçelik ve Sağlam (2021:148) “Nitel

bir araştırma olan bu çalışmada; Genel Tarama Modeli ve Odak Grup Görüşmesi (OGG) yöntemi kullanılmıştır.” ifadesi de açık değildir. Genel Tarama Modeli, daha doğrusu “tarama araştırması” “evrenin tümünün araştırılmasının olanaksız olduğu büyüklükte olması durumunda tercih edilen bir örneklem üzerinden yapılan araştırmalardır” (Gökçe, 1992:70). Bu nedenle nicel araştırmalarda desen olarak tercih edilirler. Zaten bir tarama araştırmasının talep ettiği gözlem sayısına Odak Grup Görüşmesi ile ulaşmak olanaklı değildir, gerekli de değildir. Gökkaya ve Erdem’in (2021:75) “Şehir hastaneleri modelinin yapısı, yöntemi, işleyişi, avantaj ve dezavantajları, finansal sürdürülebilirliği ve gelecekteki risk faktörleri gibi etkenleri derinlemesine incelemek için bu alanda bilgi sahibi olan uzman, yönetici, hekim ve akademisyenlerin görüş ve düşünceleri nelerdir?” sorusuna cevap aradıkları çalışmalarını “fenomenolojik desen” (s.76) ile yürüttüklerini söylemeleri de yanıltıcıdır. Bu türden özensiz ifadelerin araştırmanın “güvenvericiliği” konusunda da sorun oluşturacakları göz önünde bulundurulmalıdır.

5.2. Makalelerde Güvenvericilik

Araştırmacılar arasında güvenvericiliği bütünüyle ihmal edenlerin yanında çalışmayı nicel mantıkla değerlendirenler de vardır. Gerçi güvenvericilik konusunda yerli ve yabancı yazında bir görüş birliği olmadığını belirtmek gerekir. Kimi araştırmacılar nitel araştırmanın kendine özgü bir mantığı ve dolayısıyla dili olduğunu iddia ederler. Bu yönüyle bakıldığında bunlara ilişkin “kalite göstergeleri” ile nicel mantıkla yürütülenlerin farklı olması beklenir. Ancak hala nicel mantığın önerdiği geçerlik ve güvenilirlik çerçevesinde tartışmaların yoğun olduğu görülmektedir (örneğin Toprakçı-Alp ve Aksoy, 2019; Kazançoğlu ve Ercan, 2019; Selvi ve Işık, 2015). Oysa nicel çalışmanın güvenilirlik ve geçerlik ölçütlerinin birçoğu istatistiksel mantığı yansıttığı için nitel araştırmalar için kullanılmaları uygun ve olanaklı değildir. Bu nedenle Çizelge 2’de sunulan Lincoln ve Guba’nın (1985) güvenvericilik çerçevesinin kullanılması daha uygun düşecektir.

Çizelge 6. Makalelerde güvenvericilik

<i>Bilgi</i>	<i>Çalışmalar</i>
<i>Bilgi vermeyenler</i>	Ciğer ve Kınay (2018); Özbay-Özen ve Özbay (2018); Seyhan (2015); Bilgen (2018); Sığrı (2017); Baran ve Şener (2019); Yılan ve Özkanan (2018); Şener vd. (2018); Lamba (2015); Koç (2016); Demir ve Altunay-Şam (2017); Küçükşen (2017); Kibaroglu ve Ersoy (2019) Sağlam (2020); Çavuşgil-Köse ve Taşkın (2020); Özmete ve Tahtacı (2020); Uğuz-Arsu, vd. (2020); Kobal (2021); Gökkaya ve Erdem (2021)
<i>Kısmen bilgi verenler</i>	Yılmaz vd. (2018); Selvi ve Işık (2015); Küçükler ve Kısa (2016); Erkul vd. (2019); Yılmaz vd. (2018); Azizoğlu ve Şentürk (2021)
<i>Yeterli bilgi verenler</i>	Toprakçı-Alp ve Aksoy (2019); Kazançoğlu ve Ercan (2019); Özçelik ve Doğan (2021)

Çizelge 6’daki bulgular nitel araştırmalarda güvenvericilik konusunun yeterince önemsenmediğine işaret etmektedir. Bu konuda hakkıyla açıklama yapılan üç makale tespit edilebilmiştir. Bunun muhtemel bir gerekçesi nitel araştırmalarda kalite arayışına ilişkin ölçütlerin henüz alanın bütününe kapsayacak biçimde yerleşik olmamasıdır. Bu konuda nitel araştırmacılar arasında ortak bir yaklaşım olmadığı görülmektedir. İkincisi, nitel araştırmanın dayandığı bilim mantığının daha kapsayıcı, genişletici ve özgürleştirici olmasıdır. Buna dayalı olarak araştırmacılar “sistematiçlik” arayışı yerine daha anlatıya ve öyküye yakın bir tutumu benimsiyor olabilirler. Son olarak, bu konuda güçlü bir yerli literatürün olmayışı da buna neden olarak gösterilebilir.

5.3. Makalelerin Desenleri

Nitel araştırmalar ele aldıkları olguya ve bu olguyu incelemeye konu ediş biçimlerine göre farklı desenlerle yürütülebilir. Desenler araştırmanın sürecine, verilerine, çözümleme tekniklerine ve

çıkarımlarına ilişkin çerçeveyi oluştururlar. Çizelge 7’de makalelerin desenlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Çizelge 7. Makalelerin desenleri

<i>Desen</i>	<i>Çalışma</i>
<i>Durum Çalışması/ Örnek Olay Fenomenoloji</i>	Ciğer ve Kınay (2018); Koç (2016); Küçükler ve Kısa (2016); Küçükşen (2017); Selvi ve Işık (2015); “İçsel durum çalışması” (Baran ve Şener, 2019: 114)
<i>Gömülü Kuram Yarı-Deneysel Sınıflandırılmayan, desen belirtmeyenler, nitel yöntem veya görüşme tekniği diyenler Desenden söz edilmemiş</i>	Yılmaz vd. (2018); Özbay-Özen ve Özbay (2018); Şener vd. (2018); Demir ve Altunay-Şam (2017); Erkul vd. (2019); Uğuz-Arsu vd. (2020); Gökkaya ve Erdem (2021); Azizoğlu ve Şentürk (2021). Kazançoğlu ve Ercan (2019) Sıgır (2017) “çalışma derinlemesine bilgi edinmek amacıyla nitel tipte gerçekleştirilmiştir” (Yılmaz vd., 2018: 149). “Araştırma nitel metotla tespit edilmiştir” (Yılan ve Özkanan, 2018: 85). “... derinlemesine görüşmelerden oluşan nitel bir çalışmadır” (Kibaroglu ve Ersoy, 2019: 409). “...postmodernist paradigmadan yola çıkan nitel bir araştırma (Sağlam, 2020:275). “...nitel araştırma analiz tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme kullanılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme sorularından faydalanılmıştır (Çavuşgil-Köse ve Taşkın, 2020:124). “Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır (Özmete ve Tahtacı, 2020:14). “Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır” (Kobal, 2021:65). “Nitel bir araştırma olan bu çalışmada; Genel Tarama Modeli ve Odak Grup Görüşmesi (OGG) yöntemi kullanılmıştır (Özçelik ve Doğan, 2021:148)Seyhan (2015); Bilgen (2018); Toprakçı-Alp ve Aksoy (2019); Lamba (2015)

Belirtmek gerekir ki, nitel araştırmanın çeşitlilik arayışının bir sonucu olarak mutlaka bir “desen” ile yürütülmesi gerekemeyebilir. Örneğin Kümbetoğlu’nun (2019) kitabında diğerlerinden farklı olarak herhangi bir desene yer vermemiştir. Yıldırım ve Şimşek (2016) ise desen konusuna bir başlık açarak Durum Çalışması ve Eylem Araştırması için ayrı bir bölüm oluşturmuştur. Baş ve Akturan (2017) ise içerikte bir sistematiklik gözetmeden kimi desen, veri çözümleme ve veri derleme tekniklerini birlikte ele almıştır. Güler vd. (2015) mantıksal akışı gözeterek “nitel araştırma yaklaşımları” başlığı altında etnografi, gömülü teori, fenomenolojik araştırma, aksiyon araştırması, hikâye analizi, örnek olay araştırması ve “içerik analizi” konusunda doyurucu bilgiler vermektedirler. Benzeri biçimde Özden ve Durdu (2016) mantıksal bir sıralama gözeterek desen, veri toplama ve çözümleme ardından da geçerlik ve güvenilirlik konularını ele almışlardır. Sıgır (2021) ise “desenleme” ile ilgili bir bölüm açar ancak desen ile tasarımı eşanlamlı bir mantıkla ele almayı tercih etmiştir. Oysa üstte tartışıldığı üzere desen tasarımın bir parçasıdır ve daha çok ele alınan olgular ve bunları ele alışıta gözetilen ilkeler esas alınarak biçimlenir (etnografik, fenomenolojik, gömülü kuram, örnek olay araştırması, eylem araştırma gibi). Görüldüğü üzere diğerlerinde olduğu gibi desen konusunda da farklı kavram ve görüşler benimsenebilmektedir. Bu durum dikkate alınarak desenle ilgili alttaki çıkarımlar yapılmıştır.

İncelenen makaleler arasında Bilgen’in (2018) araştırması tipik bir tekil olgu olan GAP hakkında yürütülmüş nitel örnek olay çalışmasıdır. Küçükşen (2017: 2402) durum çalışmasında “çoklu bilgi kaynaklarına (gözlem, mülakat, görsel işitsel materyaller, dokümanlar...vb)” gerek olduğunu belirtirken kendisi yalnızca yarı yapılandırılmış görüşmelerle bu deseni kullanmıştır. Makalelerde ve genel olarak yazında sıkça görülen yanılgılardan biri “örnek olay çalışmalarının” tanımı gereği nitel olduğunun varsayılmasıdır. Oysa bu desen nitel olabileceği gibi nicel yahut karma olabilir (Yin, 2018).

Erkul vd. (2019: 62) “fenomenolojik yaklaşımdan” bahsedip bunun için frekans tablosu sunmuşlardır. Bu türden tablolar “yaşam dünyası” için ne tür katkıda bulunabilir? Dahası, fenomenolojik çalışma yaptığını belirten araştırmacıların hiçbiri bu türden bir çalışmada çözümleme

aşamasına geçmeden önce yapılması gereken “kendi varsayım ve önyargılarını sorgulamak” yahut en azından bunların farkında olduğunu ortaya koymak anlamında bir düşünümsellik süreci (Levy, 2014:4; May ve Perry 2014: 8. bl.; Spencer, Pryce, ve Walsh, 2014:88-89) yürüttüklerine dair açıklama yapmamışlardır¹⁰. Yine belirtmek gerekir ki yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler ile edinilen veriler, hele bunlar tek kerelik ve kısa süreli ise “fenomenolojik araştırma” için ideal değildir (Kahn, 2000: 59-63; Finlay, 2011: 199-201). Ayrıca “yarı yapılandırılmış” ifadesi de bulanıktır. Her araştırmacının yarı yapılandırmadan aynı şeyi anlaması ve bunu aynı biçimde uygulaması olanaksızdır. Araştırmacıdan araştırmacıya yapılandırma düzeyinde farklılıklar görülür. Ancak fenomenolojik çalışmalarda aynı kişiyle birden çok ve genellikle yapılandırılmamış ve açık uçlu “sohbetlerin” önerildiği; bunlara gözlem, sanatsal ve edebi malzemelerin yanısıra araştırmacının düşünümsel notlarının da katılması gerektiği önerilir (Cohen, Kahn ve Steeves, 2000; Finlay, 2011; Vagle, 2018). Dahası, bu desende yaşam dünyasına ilişkin anlamlandırmaların araştırmacı mı yoksa katılımcının kendisi tarafından mı yapıldığı sorusu kritiktir. Birinci durumda hermenötik, ikinci durumda ise aşkın fenomenoloji tercih edilmiş demektir (Hall, Chai ve Albrecht, 2016; Moustakas, 1994).

Kazançoğlu ve Ercan (2019: 264) “gömülü kuram” desenini beş katılımcı ile toplam 142 dakika süren yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla gerçekleştirdiklerini söylemektedirler. Bu insicamdaki verinin gömülü kuram deseniyle yürütülen bir çalışma için yeterli olmayacağı söylenmelidir (Corbin ve Strauss, 2008:149) ki zaten bu desene yürütülen çalışmalarda çoklu kaynaklardan edinilmiş verilere ihtiyaç vardır (Glaser ve Strauss, 1967: 65; Corbin ve Strauss, 2008:27). Kazancıoğlu ve Ercan’ın (2019) yöntemine ilişkin ifadelerinde de özensizlikler görülmektedir: “Bu çalışmanın araştırma yöntemi nitel veri analizi çalışmasıdır” (s.264); “ “... içerik analizi, nitel verileri sistematik olarak anlamını açıklayan bir yöntemdir” (s.264); “...örgütsel sinizm ölçeğinin ana boyutlarından yararlanılarak ‘yarı yapılandırılmış görüşme soruları’ oluşturulmuştur” (s.264). Bu ifadelerde gömülü kuramın “literatürden hareketlerle oluşturulmuş sorularla” yürütülemeyeceği; “derinlemesine görüşme sorularının” sayılarının önceden belirlenemeyeceği (Stern, 2007) gibi temel ilkeler göz ardı edilmiştir.

5.4. Makalelerde Katılımcı Belirleme Teknikleri

Nitel araştırmalarda yaygın olarak olasılıksız örnekleme teknikleri kullanılır (Patton, 2015). Araştırmacılar bunlardan birisini yahut birkaçını birden benimseyebilirler. Ancak bu tercihlerini gerekçelendirmeleri zorunludur. Zira her bir tekniğin uygun olduğu ve olmadığı durumlar vardır. Söz gelimi, kolay örnekleme esasen pilot bir çalışma için veya araştırmacının başka seçeneği yoksa tercih edilebilir. En uygun olanı ise amaçsal/kasti veya karma tekniklerdir. Zira nitel bir çalışma herhangi biriyle değil, belli özellikleriyle ayrışan, benzeşen, kritik olan örneklerle yahut katılımcılarla yürütülür (Yin, 2011). Kartopu örnekleme ise eğer bir olgu yeni oluşuyorsa yahut araştırmacının potansiyel

¹⁰ Felsefi yanıyla düşünümsellik önce Fenomenoloji geleneğinden kaynaklı Husserl ile Heidegger ve yine bu gelenekten beslenen Schultz’un öncülüğünde Garfinkel ve ardıllarınca kurulan Etnometodolojik yaklaşımda, sosyal dünyanın neye benzediği ve onunla ilgili nelerin araştırılabileceği, bilenle bilinenin konumları gibi tartışmalar çevresinde karşılığını bulmuştur (Benton ve Craib, 2018:109:114; May ve Perry, 2014: 110). Yöntemsel (praksis) yanıyla düşünümsellik ise araştırmacının (bilenin) araştırmanın her aşamada kendisinin de yer aldığı “yapı” içerisinde oluşturulan güç ilişkileri, önyargılar, konum arayışları ile yüzleşmesi ve bunları eleştirel sorgulamaya konu etmesi (Levy, 2014:5; May ve Perry, 2014: 110) anlamına gelmektedir. Bu yolla alışlageldik yahut öğretilen ile değil, farklı olan, ihmal edilen, umursanmayan olgular hakkında da malumata ulaşmak mümkün olacaktır. Bu tam da nitel araştırmanın mantığına uygun düşmektedir.

Türkiye’de görece ihmal edilmiş düşünümsellik konusuna Aydın, Memiş ve Dil (2010), Eren (2018) ve Koca (2017) örneğinde az sayıda akademisyenin ilgisini çekmiştir. Bu çalışmada incelenen makalelerin hiçbirinde düşünümsellik konusu ele alınmamıştır.

katılımcılar hakkında malumatı yoksa bir seçenek olabilir [ayrıntılar için Patton (2015) ile Yıldırım ve Şimşek'e (2016) bakılabilir].

Çizelge 5'te görüldüğü üzere biri dışında bütün makalelerde örnekleme tekniğine ilişkin bilgiler verilmiştir. Doğal olarak bunların tamamı olasılığa dayanmayan tekniklerdir. Yaygın olarak ise amaçlı/kasti örnekleme tekniği kullanılmıştır. Lakin kullandığı tekniğin uygunluğunu ve gerekliliğini açıklamayan veya yetersiz bilgi veren çalışmaların çokluğu dikkat çekicidir. Zira bu tür bilgi eksiklikleri araştırmalar için inandırıcılık sorunu üretebilmektedir.

Çizelge 8. Makalelerde benimsenen örnekleme tekniği

Örnekleme Tekniği	Makaleler	Gereçlendirme
<i>Tam sayım</i>	Ciğer ve Kınay (2018) Lamba (2015)	Yok Var
<i>Kolay</i>	Yılmaz vd. (2018); Çavuşgil ve Köse (2021) Baran ve Şener (2019); Şener vd. (2018); - Özçelik ve Doğan (2021)	Yok Yetersiz
<i>Amaçlı/kasti/ölçüt/ maksimum çeşitlilik/kritik durum</i>	Özbay-Özen ve Özbay (2018); Seyhan (2015); Sıgı (2017); Toprakçı-Alp ve Aksoy (2019); Küçükler ve Kısa (2016); Sağlam, (2020); Uğuz-Arsu vd. (2020); Kobal (2021) Demir ve Altunay-Şam (2017); Küçükşen (2017); Erkul vd. (2019); Azizoğlu ve Şentürk (2021) Özmete ve Tahtacı (2020)	Var Var Var Yetersiz Yetersiz Yok
<i>Olasılıksız karma</i>	Bilgen (2018); Selvi ve Işık (2015) Gökkaya ve Erdem (2021)	Var Eksik
<i>Kartopu</i>	Yılan ve Özkanan (2018); Kibaroğlu ve Ersoy (2019)	Var
<i>Kota</i>	Koç (2016))	Var
<i>Bilgi verilmemiş</i>	Kazançoğlu ve Ercan (2019)	-

5.5. Makalelerde Veri Toplama ve Çözümleme Tercihleri

Nitel yöntemde zengin verilere ve veri çeşitliliğine gereksinim vardır (Glaser ve Strauss, 1967; Cohen vd. 2000; Yin, 2011). Çalışmalar bu yönüyle incelendiğinde görünüm şöyledir.

Çizelge 9. Makalelerde veri toplama teknikleri

<i>Veri toplama Tekniği</i>	<i>Makale</i>
<i>Yapılandırılmış görüşme</i>	Koç (2016); Erkul vd. (2019); Azizoğlu ve Şentürk (2021)
<i>Yarı yapılandırılmış görüşme/mülakat</i>	Ciğer ve Kınay (2018); Yılmaz vd. (2018); Özbay-Özen ve Özbay (2018); Seyhan (2015); Baran ve Şener (2019); Yılan ve Özkanan (2018); Toprakçı-Alp ve Aksoy (2019); Kazançoğlu ve Ercan (2019); Demir ve Altunay-Şam (2017); Küçükşen (2017); Kibaroglu ve Ersoy (2019); Sağlam (2020); Çavuşgil-Köse ve Taşkın (2020); Özmete ve Tahtacı (2020); Uğuz-Arsu vd. (2020); Gökkaya ve Erdem (2021)
<i>Yapılandırılmamış görüşme</i>	Yapılandırılmamış görüşme konusunda çelişkili bilgiler vardır. Örneğin Özbay-Özen ve Özbay (2018: 6) aynı çalışmada “yüz yüze derinlemesine görüşme”, “yarı-yapılandırılmış görüşme”; Kazançoğlu ve Ercan (2019) ise “Derinlemesine görüşme soruları toplamda on beş tanedir” (s.264) demektedirler.
<i>Mülakat ve gözlem</i>	Sığı (2017); Selvi ve Işık (2015)
<i>Çoklu veri seti</i>	Bilgen (2018)
<i>Odak Grup</i>	Özçelik ve Doğan (2021)
<i>İkincil veriler</i>	“Hükümet programları” (Lamba, 2015)
<i>Diğer</i>	“e-posta yoluyla gönderilmiş sorular” (Şener vd., 2018), “telefon görüşmesi” (Kobal, 2021)

Özellikle birincil verilerle yürütülmüş makalelerde belirgin bir veri eksikliği sorunu görülmektedir. Yeterince çeşitlendirilmiş ikincil ve birincil veri setleri kullanan Bilgen (2018); ikincil verileri kullanan Lamba (2015); yarı-yapılandırılmış görüşmelerin yanında gözlem yaptıklarını söyleyen Sığı (2017) ile Selvi ve Işık (2015); Odak Grup Görüşmesi yapan Özçelik ve Doğan (2021) dışındaki araştırmacılar standardize yahut yarı-yapılandırılmış görüşmelerle yetinmişlerdir. Veri çeşitlemesi olmadığı için üçgenleme olanağı da oluşmamaktadır.

Aynı katılımcıyla birden çok görüşme yapan araştırmacıya rastlanmamıştır. Görüşme süreleri 30-60 dakika ile sınırlı kalmaktadır. Bu durumda özü itibarıyla “gömük olanı açığa çıkarmak” “gömük olandan kurama ulaşmak” “yaşam deneyimini anlamlandırmak”, “kültürel dokuları kendi bütünselliği ile açığa çıkarmak” gibi amaçlarla yürütülen çalışmaların arzu edilen düzeyde katkı sağlamalarını olanaksızlaşmaktadır. Bu türden veri kısıtıyla ne bağlamın betimlenmesi ne olgunun işleyişinin yahut yaşam deneyiminin anlaşılması mümkündür (Lempert, 2007; Mruck ve Mey, 2007). Zira nitel araştırmada istisnai durumlar dışında veri çeşitlemesi ve zenginliği bir önkoşuldur (Flick, 2018). Hatta mülakatların mümkünse tekrarlanan “sohbetler” (conversation) biçiminde yürütülmeleri önerilir (Earthy ve Cronin, 2008: 25).

Kimi araştırmacıların veri toplama süreçlerine ilişkin verdikleri ayrıntılarda eksiklikler ve tutarsızlıklar görülmektedir. Örneğin Selvi ve Işık (2015) “Yapılandırılmamış Mülakat Formu kullanılmıştır ... Görüşme formunda yer alan sorular genelde beş gruba ayrılmıştır” (s.33) demektedirler. Yazarlar “yapılandırılmamış formda “genelde” beş grup soru olduğu gibi çelişir açıklamalar yapmışlardır. Gerçekte yapılandırılmamış bir mülakatta sohbet akışı doğaçlama gelişir (Berg, 2001: 69-70; Kümbetoğlu, 2019:72; Legard, Keegan ve Ward, 2003: 138; Patton, 2015: 642). Küçükler ve Kısa ise (2016: 524) hem “bu çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır” hem “bu araştırmada odak grup yoluyla elde edilen veriler...” diyerek çelişik bilgiler vermektedir. Oysa odak grupta araştırmacı moderatördür, bir görüşmeci değildir. Moderatör katılımcıların her birine sırasıyla soru sormaz. Yeri geldiğinde katılımcıların arasındaki tartışmanın akışını kolaylaştırıcı sorular sorar, materyaller kullanır (Silverman, 2014: 206; Kümbetoğlu, 2019:117). Yine Küçükşen (2017: 2402) “Sosyal Dışlanma Ölçeğinden esinlenilerek yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır” dedikten sonra “Konya’da yaşayan Suriyeli on dört kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır”; Kibaroglu ve Ersoy’un (2019) “Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme

Formu” ifadelerindeki “derinlemesine” kavramı tartışmalıdır. Zira görüşme tekniğindeki “derinlik” (depth) ve “derinlemesine” (in-depth) katılımcının cevaplarına bağlı olarak araştırmacının konuyu derinleştirebilecek ilave ve o anda gerek duyulan sorular sormasıyla gerçekleştirilebilir. Bu yolla katılımcıların ifadelerinden farklı örüntülerin çıkarılması umulur (Jones, 1985: 46-48; Morton-Williams, 1985: 28-29). Bu süreçte mülakatçı ile katılımcı karşılıklı etkileşimde olurlar ve araştırmacı varsayımlarını doğrulama arayışından ziyade örüntüleri ve saklı olanları aşikâr kılmayı amaçlar (Marvasti, 2004: 21-22). Kaldı ki hiç tanımadığınız bir kişiyle yapılan tek kerelik ve genellikle süreleri 60 dakikayı aşmayan “yarı-yapılandırılmış” görüşmeler ile ne denli derinliğe ulaşılabileceği de tartışmalıdır. Bu yönüyle bakıldığında “kuram oluşturmaya” yönelik çalışmalarda mümkün olduğunca yapılandırılmamış, kuram sınamaya yönelik çalışmalarda ise yapılandırılmış ile yarı-yapılandırılmış görüşmelerin uygun olduğu söylenebilir (Wengraf, 2001: 61).

Araştırmacıların derinlemesine görüşme konusunda bunca kavram karmaşası yaşamalarının arkasında muhtemelen ders kitaplarında görülen benzeri karmaşa yatmaktadır. Türkçe ders kitaplarında “derinlemesine” kavramını vurucu biçimde kullananlardan birisi Kümbetoğlu’dur (2019). Yıldırım ve Şimşek (2016: 131-133) görüşmeleri sohbet, görüşme formu ve standartlaştırılmış açık uçlu olmak üzere üçe ayırırken derinlemesine görüşmeden söz etmemektedirler. Güler vd. (2015:114-116) görüşmeleri yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış biçiminde sınıflandırmaktadırlar. Onlara göre yapılandırılmamış görüşmeler, özellikle etnografik araştırmalarda araştırmacının katılımcılarla uzun zaman geçirerek ve muhtemelen birden çok kere görüşerek ve kimileyin kafasında hiçbir soru olmadan sohbet ederek yürütülürler (Güler vd., 2015:116). Derinlemesine görüşme konusuna geniş yer veren Kümbetoğlu’nun (2019) yaptığı sınıflandırma karışıklığa yol açacak niteliktedir. Başlık olarak “derinlemesine görüşme ve derinlemesine görüşmelerde farklı yaklaşımlar” dedikten sonra (s.71) enformel sohbet tarzı, rehber bir görüşme formu ışığında yapılan görüşme, standartlaşmış açık-uçlu görüşme türlerinden söz etmektedir (s.73). Yazar haklı olarak derinlemesine görüşmeyi “araştırmacının tanımadığı bir kişi ile ayrıntılı sohbet gerçekleştirmesi... konuşma ve sohbet sırasında insanların soru sormasının ve cevap almasının kendiliğinden gerçekleştiği görüşme...” (s.72) biçiminde tanımlamaktadır. Ancak serbestliği ve kendiliğindenliği öne çıkaran bu tanımdan sonra “standartlaştırılmış açık-uçlu görüşme tekniğini” de bu kategoriye sokması nasıl mümkün olabilir? Zira yazar standartlandırılmış açık-uçlu görüşmeleri “daha önceden belirlenmiş... soruların yer aldığı görüşme” olarak tanımlamaktadır. Hem serbest, hem kendiliğinden görüşme hem de “daha önceden belirlenmiş sorular” çelişik bir durum; kavram karmaşası yaratmaktadır. Zira ideal bir “derinlemesine” görüşme “bir amaca yönelik olarak ama kendiliğinden gerçekleştirilen serbest görüşme” olmasıdır. Bu tekniği “fenomenolojik” araştırmalar için öneren Seidman (2006: 17-19), derinlemesine görüşmeler için şu önkoşulları belirler: i) süresi 90 dakika civarında, ii) aralarında üç ila yedi gün olmak üzere üç görüşme; iii) ilk görüşmede konuya odaklanılması, ikincide deneyimin ayrıntılarının belirlenmesi ve üçüncüde ise katılımcının deneyiminin anlamının yansımalarına yoğunlaştırılması. Zira bir kerelik görüşmelerle antropolojik, etnografik, fenomenolojik yahut gömülü kuram çalışmalarından beklenen derinliğe ulaşmak mümkün değildir.

Çizelge 10. Veri çözümleme teknikleri

Veri çözümleme tekniği	Çalışma
<i>Betimsel analiz</i>	Ciğer ve Kınay (2018); Selvi ve Işık (2015); Küçükşen (2017); Kibaroglu ve Ersoy (2019); Özmete ve Taşçı (2020); Özçelik ve Doğan (2021)
<i>Doğrudan alıntılama</i>	Yılmaz vd., (2018); Şener vd. (2018)
<i>Nitel içerik analizi</i>	Seyhan (2015); Bilgen (2018); Toprakçı-Alp ve Aksoy (2019); Koç (2016); Küçükler ve Kısa (2016); Demir ve Altunay-Şam (2017); Sağlam (2020); Çavuşgil-Köse ve Taşkın (2020); Kobal (2021)
<i>Nitel analiz/frekans</i>	Özbay-Özen ve Özbay (2018); Lamba (2015); Erkul vd. (2019)
<i>Tematik (içerik) analiz/kodlama</i>	Baran ve Şener (2019); Selvi ve Işık (2015); Uğuz-Arsu vd. (2020); Azizoğlu ve Şentürk (2021)
<i>Söylem analizi</i>	Selvi ve Işık (2015)
<i>Yazılım</i>	Yılan ve Özkanan (2018- NVivo); Kazançoğlu ve Ercan (2019- NVivo); Lamba (2015- Maxqda); Demir ve Altunay-Şam (2017- NVivo); Erkul vd. (2019- Maxqda) Baran ve Şener (2019- Atlas.ti); Sağlam (2020- Maxqda); Çavuşgil-Köse ve Taşkın (2020- Maxqda); Uğuz-Arsu vd. (2020- Maxqda); Kobal (2021- NVivo); Özçelik ve Doğan (2021- excel); Şentürk (2021- Maxqda)
<i>Yorumlayıcı fenomolojik analiz</i>	Gökkaya ve Erdem (2021)
<i>Sınıflandırılmamış</i>	“Nitel veri analizi araştırması”, “Grounded (Gömülü) teori yaklaşımı ile analiz edilmiştir” (s.265) Kazançoğlu ve Ercan (2019: 264-265)
<i>Bilgi verilmemiş</i>	Sığı (2017)

Çizelge 10’da görüldüğü üzere araştırmacılar çözümlemeye ilişkin farklı tercihlerde bulunmuşlardır. Bu konuda neler yaptıklarını bildirdikleri ifadelerinde boşluk ve çelişkiler vardır. Örneğin Özbay-Özen ve Özbay (2018) “araştırmanın kuramsal çerçevesi ... doğrultusunda bir kod listesi elde edilmiştir” (s.76) demektedir ancak araştırmalarında bir kuramsal çerçeve bulunmamaktadır. Dahası, yazarların oluşturdukları her koda denk gelen frekansı vermeleri ile “olgunun özüne” inme çabaları örtüşmemektedir. Zaten kısıtlı sayıdaki gözlemden edinilen sıklık tablolarının istatistiksel değerleri de düşüktür. Örneğin Erkul vd.’nin (2019:64) Tablo 1’de verdikleri frekanslar birbirine çok yakındır ve nicel ve nitel yorumlamaya elverişli değildirler. Lamba’nın (2015) seçilen kelimelerin hangi hükümet programında ne sıklıkta kullanıldığını gösterdiği çalışmasını Maxqda kullandığı için nitel olarak adlandırsa da gerçekte yaptığı nicel içerik analizidir. Burada da sıklığı aranan kelimelerin belirlenmesinde önemli sorun olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin “uzmanlaşma” sadece 1 kere kullanılmış, oysa bunun yanında “ihtisaslaşma” da aransaydı sıklık muhtemelen çok farklı olacaktı. Yine Kazançoğlu ve Ercan (2019) “Gömülü teori yaklaşımı ile analiz edilmiştir” dedikleri halde kategorileri “örgütsel sinizm” yazınında belirtilen boyutlardan (s.263-4) oluşturmuşlardır. Bu gömülü kuramın mantığına terstir.

6. Değerlendirmeler ve Sonuç

Araştırmanın ulaştığı en çarpıcı sonuçlardan birisi kavramların kullanılmasında farklılık, keyfilik ve özensizliktir. Bu durumu kısmen nitel yöntemin doğasına bağlamak mümkündür. Zira bu yöntemi benimseyen araştırmacılar Almanya, ABD, İngiltere gibi farklı ülke geleneklerinden beslenmektedirler (Flick, 2009: 35). Dahası, sosyal bilimlerin psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi gibi disiplinlerinde araştırılan olgulara bağlı olarak farklı desenler benimsenmektedir. Bu da ortak dil ve kavramsal bütünsellik oluşturmayı güçleştirmektedir. Ek olarak, nitel yöntemin önerdiği desenler, veri toplama ve çözümleme teknikleri ve özne-olgu etkileşimi gibi bahisler oldukça dinamik olduğundan sürekli yeni terimler ortaya atılmakta, bu da dilsel bütünlük ve tutarlılığın oluşumunu geciktirmektedir. Ancak yukarıda örnekleri

verilen çalışmalarda gözlenen tutarsızlık ve özensizliklerin yalnız bu gerekçelere bağlamak güçtür. Bunun nedenlerinin anlaşılabilmesi için yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Gözlenen bir diğer sorun da araştırmaların tasarımıyla ilgilidir. Nitel yöntemin tercihinde, ele alınan olgunun netliğinden kaynaklanan bir zorunluluk olduğunu ikna edici biçimde gerekçelendiren çalışmalar istisnadır. Yöntem tercihinin belirleyicileri olarak pratik kaygılar, özellikle gözlem sayısının azlığı ile nitel araştırmanın daha kuralsız ve daha kolay olduğuna ilişkin algı öne çıkmaktadır.

Araştırmanın bir diğer çıkarımı da nitel yöntemin arkasındaki bilimsel mantığın yeterince anlaşılmadığıdır. Uygulamada nitelik sadece veri toplama (görüşme), az sayıda katılımcı, veri analiz tekniği (içerik analizi), hatta nitel yazılım kullanmak ile sınırlı kalabilmektedir. Özellikle yarı-biçimlendirilmiş görüşmeler en sık anılan nitel araştırma gerekçelendirmeleridir. Oysa araştırmacının ele aldığı olguyu niçin nitel yöntemle araştırdığının gerekçelerini çok daha güçlü biçimde ortaya koyması beklenir. Dahası bu gerekçelendirmeyi araştırmanın bütününe yaymalıdır.

Yine araştırma için seçilen katılımcıların veya örnek olayın seçilme tekniği ve gerekçelerinin de yeterince ortaya konmadığı veya tamamen ihmal edildiğine ilişkin bulgular güçlüdür. Buna karşılık kritik olay, göze çarpan olay, istisnai yahut kendine özgü durum arayışları azdır. Buna bir de yetersiz veri sorunu eklendiğinde nitel araştırmadan beklenen derinlik sağlanamamaktadır. Yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış tek seferlik ve çoğunlukla kabul edilebilir sürelerin altındaki görüşmelerden edinilen verilerle nitel araştırmanın talep ettiği örtük ve derin psikolojik ve toplumsal örüntüleri açığa çıkarmak olanaklı gözükmemektedir. Küçükşen (2017) örneğinde, bir araştırmacının Suriyeli sığınmacı bir kadınla 60 dakika süren ve çevirmen aracılığıyla gerçekleştirilen on dört görüşme ile elde edeceği verilerle fenomenolojik bir araştırma nasıl hakkıyla yürütülebilir? Bu nedenle nitel çalışmalarda ya çok güçlü bir veri setine sahip olunmalı hem de veri çeşitliliğine ve zenginliğine ilişkin çareler aranmalıdır. Yine farklı görüşme uygulanması, panel görüşmeler (aynı görüşmeyi aynı kişilerle belli aralıklarla yapmak) yahut “ardışık görüşmeler” (aynı görüşmeyi farklı zamanlarda farklı kişilerle yapmak), grup görüşmeleri yapmak ve çoklu verilere ulaşmanın yollarını aramak gerekmektedir.

Veri çözümlemede ise çoğunlukla alıntılama ve yazılım yoluyla içerik çözümlemesi benimsenmiştir. Metinlerin defalarca, ayrıntılı ve gömük durumları açığa çıkarıcı titizlikte okunduğunu ve çözümlendiğini gösterir örneğe rastlanmamıştır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu araştırmada tasarım esnasında öngörülmeyen fakat süreçte fark edilen durumlardan bir tanesi analiz, gözlem ve açıklama birimlerinde yaşanan karmaşıklığın doğurduğu sorundur. Örneğin bir “örnek olay araştırmasında” (Selvi ve Işık, 2015) bir işletmenin bir yöneticisiyle yapılan yarı-yapılandırılmış bir görüşmede analiz birimi o yönetici mi, yoksa o işletme midir? Diğeri ise makalesi incelenen araştırmacıların genelleme yapmaya meyyal oluşlarıdır. Özellikle çalışmaların değerlendirme ve sonuç kısımları incelendiğinde dilin genellemeci karakteri ortaya çıkmaktadır. Bu durumun dilin özelliğinden mi yoksa araştırmacıların bilimselliğe belki bilinç dışı olarak yükledikleri “genel ilke arama zorunluluğu” sonucunda mı oluştuğu ayrıca incelenmesi gereken bir konudur.

Bu bulgu ve değerlendirmeler sonucunda nitel yöntemi benimseyen araştırmacıların hızla çoğaldığı, araştırmaların niteliklerinin beş-on yıl öncesine göre bazı iyileşme ipuçlarını sunduğu ancak her konuda daha çok sayıda eleştirel araştırmalara ihtiyaç olduğunu ima etmektedir. Aksi durumda nitel yöntemin nicel araştırmaları yedeklemeden öte bir işlevi olmama riski vardır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekli değildir.

Destek Beyanı

Bu çalışmanın finansmanı yoktur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 60-71.
- Aydın, Ş., Memiş, P. ve Dil, E. (2009) Sosyal bilimsel bilginin üretiminde akademik aktörlerin rolü üzerine nitel bir araştırma -1: Sosyal bilimcinin düşünselliği, duruşu, tercihi. 7. *Uluslararası. Bilgi, EkonomiveYönetim Kongresi*, 30-Ekim-1Kasım 2009, Yalova.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin.
- Benton, T. ve Craib, I. (2018). *Sosyal bilimler felsefesi: Toplumbilimsel düşüncenin felsefi temelleri*. (Çev: Ü. Tatlıcan ve B. Binay, 5. Baskı), Bursa: Sentez.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences*. 4. Baskı, Allyn and Bacon.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2019) *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Çev: A. Arı), Eğitim Kitapevi.
- Boddy, C. R. (2016). Sample size for qualitative research. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 19(4), 426–432.
- Bohnsack, R. (2014) Documentary method. U. Flick (Ed.), *The Sage handbook of qualitative data analysis*, içinde, Wahington, London: Sage.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method, *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Burrell, G. ve Morgan, G. (1979). *Sociological paradigms and organisational analysis: Elements of the sociology of corporate life*. Pearson Education.
- Can, N. ve Himmetoğlu, B. (2021) Eğitim yönetimi araştırmalarında gömülü teori deseninin kullanımına ilişkin bir değerlendirme. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 1-20.
- Cohen, M. Z., Kahn, D. L. ve Steeves, R. H. (2000) *Hermeneutic phenomenological research: A practical guide for nurse researchers*. Wahington, London: Sage.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008) *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Wahington, London: Sage.
- Creswell, J. W. (2021) *Nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Coşkun, R. (2019a). Türkiye’de bilimsel yöntem alanının yüz yıllık gelişimi: Yöntem/bilim ve bilim felsefesi kitaplarına ilişkin eleştirel okumalar ve bir dönemlendirme girişimi. 9. *Uluslararası Balkanlar’da Sosyal Bilimler Kongresi*, 26-27 Ekim, Aydın:Türkiye.
- Coşkun, R. (2019b). Türkçe nitel araştırmalarda nitelik sorunu: Nitel araştırmalar ne kadar bilimsel? 6. *Multicongres*, 26-27 Nisan, Gaziantep.
- Çalışkan, M. (2019). İstanbul’da ‘kadına şiddet’ ve ‘kadın cinayeti’ vakalarına yönelik, nicel-nitel bir inceleme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (1), s.221-241.
- Çarpar, M. C. (2020) Sosyolojide iki niteliksel desen: Fenomenolojik ve etnografik araştırma. *The Journal of Social Science*, 4(8), 689-704.

- Çepni, S., Ormancı, Ü., ve Özen-Uyar, R. (2018). Doktora öğrencilerinin nitel araştırma yapmaya yönelik kaygıları. *Kastamonu Education Journal*, 26(3), 875-886.
- Duverger, M. (2014) *Toplum bilimlerinde araştırma yöntem ve teknikleri*, (Çev. Ö. Ozankaya), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Earthy, S. ve Cronin, A. (2008) Narrative Analysis. N. Gilbert (Ed.), *Researching social life*, (3. Baskı), Wahington, London: Sage.
- Ekber, Ş. ve Mirzayeva, G. (2016). Motivasyon yönümlü performans değerlendirme-örnek olay çalışması. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, 2016(1), 122-133.
- Eren, M. (2018) Yöntemsel bir kavram olarak Türk halk bilimi çalışmalarında düşünömsellik, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 168 – 180.
- Ergün, M. (2018). Nitel verilerin ve yorumların güvenilirliği felsefesi. *Electronic Journal of Education Sciences*, 7 (13), 29-44.
- Ertugay, F . (2019). Sosyal bilimlerde nitel araştırma/esnek desen araştırması: alana ilişkin zorluklar, sorunlar ve imkânlar. *Nitel Sosyal Bilimler*, 1 (1), 48-68.
- Finlay, L. (2011) *Phenomenology for therapists: Researching the lived World*. Wiley-Blackwell.
- Flick, U. (2007). *Designing qualitative research*. Wahington, London: Sage.
- Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research*. Wahington, London: Sage.
- Flick, U. (2018). Triangulation. N. K. Denzin ve Y. S. Linkoln (Ed.), *The sage handbook of qualitative research*. (5. Baskı), Wahington, London: Sage.
- Geray, H. (2006). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş*. (2. Baskı), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Glaser, B.G. and Strauss, A 1. (1967). *The discovery of grounded theory*. Aldine.
- Gökçe, B. (1992). *Toplumsal bilimlerde araştırma*. (2. Basım), Ankara: Savaş Yayınları.
- Gulbenkian Komisyonu (2011). *Sosyal bilimleri açın: Sosyal bilimlerin yeniden yapılanması üzerine rapor*. 8. Baskı, İstanbul: Metis.
- Güler, A. (2005). Toplumsal bilim araştırmaları nitel olmalıdır. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 11-16.
- Güler, A., Halicioğlu, B. ve Taşğın, S. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma*. (2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güloğlu, F. (2021). Nitel desenli göç araştırmalarında yöntem sorunları. *Ortadoğu ve Göç*, 11(2), 292-331.
- Hall, E., Chai, W. ve Albrecht, J. A. (2016). A qualitative phenomenological exploration of teachers' experience with nutrition education. *American Journal of Health Education*, 47 (3), 136-148.
- Hammersley, M. (1989). *The dilemma of qualitative method: Herbert Blumer and the Chicago tradition*. London: Routledge.
- Jegade, F. (2021). *Doing a PhD in the social sciences: A student's guide to post-graduate research and writing*, Londra: Taylor & Francis Group.
- Jones, S. (1985). Depth interviewing. R. Walkir (Ed.), *Applied qualitative research*, içinde. Aldershot/UK: Gower.

- Kahn, D. L. (2000). How to conduct research. , M.Z. Cohen, D. L. Kahn, R. H. Steeves (Ed.) *Hermeneutic phenomenological research: A practical guide for nurse researchers*, içinde. Wahington, London: Sage.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
- Keat, R. ve Urry, J. (2001). *Bilim olarak sosyal teori*, (Çev: N. Çelebi, 2. Baskı), Ankara: İmge.
- Keskin, U. (2017). Sosyal bilimler araştırma yöntemleri kitaplarının ihmal edilen unsuru olarak felsefe, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 437-456.
- Koca, C. (2017). Spor bilimlerinde nitel araştırma yaklaşımı. *Spor Bilimleri Dergisi*, 28 (1), 30-48.
- Kurar, İ., Durna, U. ve İnal, E. (2015). Yerli bir otel zincirinin uluslararasılaşmasına ilişkin nitel bir araştırma: Rixos Hotel Grubu örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(1), 133-149.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. (6. Baskı), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Künüroğlu, F. (2020). Mültecilerin katılımıyla yürütülen nitel araştırmalarda etik konular. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (3), 1155-1169.
- Legard, R., Keegan, R. ve Ward, K. (2003). In-depth interviews. J. Ritchie, J. Lewis (Ed.), *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*, içinde. Wahington, London: Sage.
- Lempert, L. B. (2007). Asking questions of the data: Memo writing in the grounded theory tradition. A. Bryant, K. Charmaz (Ed.), *The Sage handbook of grounded theory*, içinde. Wahington, London: Sage.
- Levy, P. (2014) Introduction. P. Leavy (Ed.) *The Oxford handbook of qualitative research*, içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. London: Thousand Oaks.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (2013). *The constructivist credo*. London: Left Coast Press.
- May, T. and Perry, B. (2014) Reflexivity and the practice of qualitative research. U. Flick (Ed.) *The Sage handbook of qualitative data analysis*, içinde. London, New Delhi: Sage.
- Morton-Williams, J. (1985). Making qualitative research work: Aspects of administration. *Applied Qualitative Research*, (Ed: R. Walkir), Gower.
- Moses, J. W ve Knutsen, T. L. (2020). *Bilmenin yolları: toplumsal ve siyasal araştırmalarda rakip metodolojiler*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Moustakas, C. E. (1994). *Phenomenological research methods*. Wahington, London: Sage.
- Mruck, K. ve Mey, G. (2007). Grounded theory and reflexivity. *The Sage handbook of grounded theory*. A. Bryant, K. Charmaz (Ed.), Wahington, London: Sage.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özden, M. Y. ve Durdu, L. (2016). *Eğitimde üretim tabanlı çalışmalar için nitel araştırma yöntemleri*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Özsoy, S. ve Çetinkaya, A. (2014) Nitel araştırma desenlerinden gömülü kuram (grounded theory). *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(1), 153-164.

- Öztürk, O. ve Çitçi, U. S. (2017). Araştırma yöntemleri kitapları araştırmacılara ne kadar yol gösteriyor? 8. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, Eylül, Köstence-Romanya.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. (4.Baskı), Wahington, London: Sage.
- Rapley, T. (2007). *Doing conversation, discourse and document analysis*. Wahington, London: Sage.
- Rosenberg, A. (2014). *Bilim felsefesi: Çağdaş bir giriş*, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Sayer, A. (2016). *Sosyal bilimde yöntem: Realist bir yaklaşım*, İstanbul, Küre Yayınları.
- Seidman, I. (2006). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences*. (3. Baskı), New York: Teachers College Press.
- Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data*. (5. Baskı), Wahington, London: Sage.
- Stern, P. N. (2007). On solid ground: Essential properties for growing grounded theory. A. Bryant, K. Charmaz (Ed.), *The Sage handbook of grounded theory*, içinde. Wahington, London: Sage.
- Sıgır, Ü. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri*, İstanbul, Beta.
- Spencer, R., Pryce, J. M. ve Walsh, J. (2014). Philosophical approaches to qualitative research. P. Leavy (Ed.) *The Oxford handbook of qualitative research*, içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Ströker, E. (2005). *Bilim kuramına giriş*, (Çev. D. Özlem), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Süleymanoğlu-Kürüm, R. (2021). Uluslararası ilişkilerde nitel yöntemlerle makale yazımı: Vaka analizi ve incelikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42 (Özel sayı 1), 149-168.
- Şener, S., Bahçeci, V., Doğru, H., Sel, Z., Ertaş, M., Songür, S. ve Tütüncü, Ö. (2017). Turizm alanındaki nitel araştırmaların güvenilirlik ve geçerlik ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28 (1), 7-26.
- Tavşancıl-Tarkun, E. (2000). Nitel araştırmalar. *Öneri*, 3 (14), 29-34.
- Tullu, M. S. (2019). Writing the title and abstract for a research paper: Being concise, precise, and meticulous is the key. *Saudi Journal of Anaesthesia*, 13 (5), 12-17.
- Uğuz-Arsu, Ş. ve Tekindal, M. (2021). Nitel araştırmalarda anlatı araştırmasının tanımı, kapsamı ve süreci. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 21 (1), 85-124.
- Vagle, M. D. (2018). *Crafting phenomenological research*. (2. Baskı), London: Routledge.
- Vaismoradi, M., Turunen, H. ve Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing and Health Sciences*, 15, 398-405.
- Wengraf, T. (2001). *Qualitative research interviewing: Biographic narrative and semi-structured methods*. Wahington, London: Sage.
- Yaşar, M. (2018). Nitel araştırmalarda nitelik sorunu. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 55-73.
- Yin, R. K. (2011). *Qualitative research: From start to finish*, New York: The Guilford Press.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods*. (6. Basım), Wahington, London: Sage.
- Yıldırım, C. (1998). *Bilim felsefesi*. (6. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı), Seçkin.

Araştırmada İncelenen Makaleler

- Azizoğlu, E. S. ve Şentürk, T. (2021). İşveren markalaşması: Pazarlama yöneticileri üzerine nitel bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 24 (1), 242-259.
- Baran, S. ve Şener, E. (2019). Hastanelerde bilgi güvenliği yönetimi: Nitel bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10 (23), 108-125.
- Bilgen, A. (2018). 1977'den 2017'ye Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP): GAP'ın 40 yılı üzerine nitel ve çok boyutlu bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 73 (3), 811 – 840.
- Ciğer, A. ve Kınay, B. (2018). Bağımsız denetim firmalarının bulut bilişim uygulamalarını benimseme düzeylerine yönelik nitel bir araştırma: Antalya ili örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(3), 629-649.
- Çavuşgil-Köse, B. Taşkın, S. (2020). Etkinlik lojistiği: Lojistik firmaları üzerine nitel bir araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 15(2), 117-138.
- Demir, G. T. ve Altunay-Şam, E. (2017). Amasya özelinde Türk kadınının tarih algısı üzerine nitel bir çalışma. *Turkish History Education Journal*, 6 (2), 243-267.
- Erkul, H. Kanten, P. ve Seçtim, H. (2019). Kentlilik bilincinin oluşturulmasında kent konseylerinin rolleri üzerine nitel bir araştırma. *Management and Political Sciences Review*, 2 (2), 53-73.
- Gökkaya, D. ve Erdem, R. (2021). Türkiye'de kamu özel ortaklığı bağlamında şehir hastanelerinin değerlendirilmesi: Nitel bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 31, 73-96.
- Lamba, M. (2015). Türkiye'de yeni kamu yönetimi anlayışının yansımaları: Hükümet programları üzerinden nitel bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 127-141.
- Kazançoğlu, İ. ve Ercan, A. (2019). Örgütsel sinizm: Satış personeli üzerine nitel bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 261-280.
- Kıbaroğlu, S. ve Ersoy, A. F. (2019). Evlilikte eşler arası yabancılaşma: Nitel bir araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (5), 407-417.
- Kobal, H. Y. (2021). Kraliçe arı fenomeni bağlamında özel sektörde çalışan kadınlara yönelik nitel bir araştırma. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 53-78.
- Koç, M. (2016). Diasporik yaşamın psiko-anatomisi-I: Müslüman-Türk göçmenlerin özel ve sosyal yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 89-128.
- Küçükler, M. ve Kısa, A. (2016). Öğretim elemanlarında örgütsel sessizlik üzerine nitel bir araştırma. *International E-Journal of Advances in Social Sciences*, II (5), 521-529.
- Küçükşen, K. (2017). Suriyeli sığınmacı kadınlarda sosyal dışlanma algısı üzerine nitel bir çalışma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (5), 2399-2413.
- Özbay Özen, N. ve Özbay, A. (2018). Antrenörlerin mesleki imajına ilişkin nitel bir araştırma. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 74-81.
- Özçelik, H. ve Doğan, A. (2021) İnsan kaynakları yöneticilerinin bakış açısıyla işgücü farklılıklarının yönetimi: Nitel bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 30, 145-170.
- Özmete, E. ve Tahtacı, A. (2020). Sosyal çalışmacıların iş yaşamında stres yönetimi üzerine nitel değerlendirme. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 15, 11-34.

- Sağlam, E. (2020). Ayrımcılık konusunda nitel bir araştırma: Viyana'daki Türk göçmenler. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 16(59), 268-295.
- Selvi, M. S. ve Işık, G. (2015). İşletmelerin pazarlama faaliyetlerine ilişkin nitel bir araştırma. *IAAOJ, Social Science*, 3(1), 29-39.
- Seyhan, B. Y. (2015). Başa çıkma değeri açısından sabır üzerine nitel bir araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, 49 (Mayıs – Haziran), 127-146.
- Sıgı, Ü. (2017). Gruplarda bağlılık ve performans ilişkisi üzerine nitel bir çalışma. *UİİD-IJEAS*, 16 (Özel Sayı), 481-490.
- Şener, E. Kocaoğlu, M., Baybek, H. ve Kıvrak, A. (2018). Sağlık sektöründe çift kariyerli eşler: Hemşire çiftlerle nitel bir çalışma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21(3), 461-472.
- Toprakçı-Alp, G. ve, Aksoy, B. (2019). Kadın girişimciliği ve sosyal sermaye: Nitel bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (27), 126-148.
- Uğuz Arsu, Ş., Sunman, G., Oruç, Ş. ve Tekindal, M., (2020). Türkiye'de gelişmekte olan üniversitede araştırma görevlisi olma deneyimi: Nitel bir araştırma. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 109-152.
- Yılmaz, A., Bayar, A. ve Esenay, F. I. (2018). Annelerin doğum sonrası bebek bakım gereksinimlerinin belirlenmesi: Nitel bir çalışma. *Mersin Üniversitesi. Sağlık Bilim Dergisi*, 11 (2), 147-156.
- Yılan, Y. ve Özkanan, A. (2018). İşkolikler üzerine nitel bir çalışma: Bal arısı mı? Eşek arısı mı? *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI (1), 80-91.